

Jämställt? Röster från riksdagen 2010

En uppföljningsrapport

ISSN 1651-6885
ISBN 978-91-86673-90-1
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2012

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	2
1 Sammanfattning	4
2 Inledning	4
3 Metod	5
Kommentarer	9
4 Vad vet man om riksdagens jämställdhetsarbete och dess bakgrund?	11
Kommentarer	13
5 Hur står det till med jämställdheten i riksdagen?	14
Kommentarer	17
6 Vad ger makt och inflytande i riksdagen och vad kan bli hinder?	19
Kommentarer	29
7 Förekommer kränkande särbehandling i riksdagen?	31
Kommentarer	38
8 Bör riksdagen arbeta med jämställdhetsfrågorna?.....	40
Kommentarer	43
9 Sammanfattande kommentarer.....	44

1 Sammanfattning

Denna rapport utgör en redovisning av intervjuer som genomförts med ledamöter i Sveriges riksdag våren 2010. Temat för intervjuerna har varit hur det förhåller sig med jämställdheten i vid bemärkelse i riksdagen. Det är en uppföljning av intervjuer som genomfördes i riksdagen 2005 och som resulterade i rapporten "Jämställt? Röster från riksdagen 2005" (2005/06:URF2). Rapporten publiceras som en del i den handlingsplan för jämställdhet som riksdagsstyrelsen beslutat om.

Intervjuerna gjordes med 19 slumpvis utvalda ledamöter, som företrädde samtliga de sju partier som var representerade i riksdagen vid tiden för undersökningen.

Intervjuerna gav uttryck för en förhållandevis positiv syn på jämställdheten i riksdagen i allmänhet, och bilden var totalt sett ännu ljusare än 2005. Detta framträdde särskilt tydligt vid en jämförelse med äldre tider och med förhållandena i omvärlden. Svaren tydde dock på att det fortfarande finns vissa brister.

Bland de mer kritiska rösterna återfanns företrädesvis kvinnliga ledamöter. Ledamöterna i det rödgröna blocket hade överlag en något mer kritisk hållning. Bland dem fanns samtidigt fler personer med lång tid i riksdagen bakom sig.

Rapportförfattarna för ett resonemang om hur den ganska ljusa bild som framkommer ska tolkas. Man kan se inslag av generationsskillnader i svaren. Partisammansättningen bland de intervjuade och i riksdagen i stort var en annan än den två mandatperioder tidigare när den tidigare studien gjordes. Den ideologiska förskjutning som detta innebär kan påverka synsätt, problemformuleringar och retorik. Resultaten kan också förstås i ljuset av jämställdhetsfrågan i förhållande till politiken i stort. Frågorna på politikområdet var inte lika heta 2010 som under tidigare år. Om bilden är att alla är "för" jämställdhet minskar den politiska sprängkraften. Man kan också konstatera att det gått ganska många år sedan vissa brett uppmärksammade händelser inträffade i riksdagen.

Rapportförfattarna anser liksom det stora flertalet av de intervjuade att riksdagen bör fortsätta med sitt eget jämställdhetsarbete. Ett skäl är man inte kan utgå från att utvecklingen kontinuerligt går i en bestämd och önskvärd riktning. Författarna pekar på att andelen kvinnor i riksdagen och i utskotts-presidierna har sjunkit under den mandatperiod som löper nu.

2 Inledning

Sedan valperioden 2002–2006 bedrivs ett jämställdhetsarbete i Sveriges riksdag i enlighet med riksdagsstyrelsens beslut. Arbetssättet bekräftades genom ett riksdagsbeslut våren 2006. Innebörden är att ett kontinuerligt och planmässigt arbete för jämställdhet ska bedrivas i riksdagen. Arbetet utgår från en handlingsplan för jämställdhet som riksdagsstyrelsen för varje valperiod ställer sig bakom. Syftet är att främja jämställdheten i riksdagen och detta främst i fråga om de kvalitativa aspekterna. Med kvalitativ jämställdhet avses att kvinnliga och manliga ledamöter ska ha samma reella förutsättningar att verka i riksdagen. Jämställdhetsarbetet ska även följas upp och utvärderas.

En del i den plan som gällde för valperioden 2006–2010 var att göra en uppföljning av intervjuer som genomfördes med ledamöter i riksdagen 2005. Dessa intervjuer resulterade i en rapport ”Jämställt? Röster från riksdagen 2005” (2005/06:URF2). I den mån man kan tala om resultat i detta sammanhang visade intervjuerna den gången att riksdagen ännu inte var jämställd men på god väg att bli det. Riksdagen ansågs i varje fall vara lika bra eller bättre än samhället i stort. Det fanns dock också kritiska röster som ansåg att riksdagen var präglad av den könsordning som råder i samhället. Bland de kritiska fanns främst kvinnor.

Den uppföljningsstudie som redovisas i denna rapport är gjord 2010, dvs. fem år senare. Ett riksdagsval med åtföljande regeringsskifte ligger emellan. I och med 2006 års val byttes ungefär en tredjedel av kammarens ledamöter ut, och det blev ganska stora styrkeförskjutningar både mellan och inom de politiska blocken.

Underlaget till 2005 års rapport var intervjuer med 30 ledamöter. Den studie som nu redovisas bygger på ett lägre antal intervjuer, närmare bestämt 19. De avser liksom förra gången jämställdhetsaspekterna i riksdagen i vid bemärkelse. Både kvinnor och män har intervjuats, och de intervjuade representerar samtliga de sju partier som då fanns i riksdagen. De preliminära resultaten redovisades för riksdagsstyrelsen i juni 2010.

Intervjuerna är genomförda av undertecknade och rapporten är resultatet av ett samarbete. Vi har skrivit olika delar av rapporten men står gemensamt bakom kommentarerna och slutsatserna. Liksom förra gången är rapporten i stor utsträckning ett direkt återgivande av vad de intervjuade ledamöterna har berättat. Därför ser vi de 19 intervjuade ledamöterna som upphovspersoner i minst lika hög grad som vi själva. Vi passar på att framföra vårt tack till de ledamöter som deltagit. Det har varit mycket givande och lärorikt att ta del av alla synpunkter, tankar och reflektioner.

Stockholm i augusti 2012

Gunilla Upmark

Lenita Freidenvall

3 Metod

Allmänt om intervjumetoden

Rapporten bygger på intervjuer. För att intervjuerna ska ge ett så gott underlag till tolkning och förståelse som möjligt ville vi ge de intervjuade ledamöterna tillfälle att utveckla resonemang och fullfölja egna tankebanor.

Vi ville också ha möjlighet att ställa följdfrågor om olika iakttagelser som framstår som relevanta för att belysa olika frågeställningar. Samtidigt hade vi en ambition att upprätthålla ett visst mått av konsekvens och tillförlitlighet. Intervjumaterialet måste kunna sammanställas på ett sätt som medger överblick. Den valda metoden brukar benämnas semistrukturerade samtalsintervjuer. Ett ytterligare skäl för valet av denna intervjumetod är att den brukar anses vara den lämpligaste då s.k. elitpersoner undersöks. Man kan anta att riksdagsledamöter inte skulle uppskatta en alltför styrd intervjusituation. De är professionella politiker som är tränade i att beskriva verkligheten och framföra uppfattningar på ett sätt som passar dem själva.

Intervjuerna utgick från ett frågeformulär med både öppna frågor och frågor där de intervjuade (respondenterna) ombads att rangordna och kommentera ett eller flera svarsalternativ. En del av frågorna var härledda ur svaren i 2005 års intervjuer, så t.ex. frågan om vad som ger makt och inflytande i riksdagen. Båda typerna av frågor kan ge upphov till reflektioner som ställer krav på improvisation från intervjuarens sida när det gäller att ställa uppföljningsfrågor så att inte viktiga aspekter går förlorade. Intervjuformuläret har därmed inte alltid kunnat följas strikt, och alla ingående frågor har inte besvarats i samtliga intervjuer.

Hur många intervjuer bör göras? Ett vanligt förekommande råd i kvalitativa intervjuundersökningar är att antalet bör vara 15 plus/minus 10, dvs. 5–25 intervjuer (Kvale 1997, Esaiasson m.fl. 2002, Katarina Barrling Hermansson 2004). Vid jämförelser av olika kategorier, t.ex. kön och parti, bör minimiantalet vara fem per kategori enligt statsvetenskaplig metodlitteratur. Det brukar anses att en teoretisk mättnad uppstår kring fem personer per undersökningskategori.

Vi beslutade att intervjua 20 ledamöter, vilket motsvarar knappt 6 procent av riksdagens ledamöter. Det är färre än i 2005 års undersökning. På grund av bortfall m.m. genomfördes i praktiken 30 intervjuer den gången, vilket får anses vara ett stort antal vid den valda metoden. Man kunde då notera en mättnad i betydelsen återkommande teman och åsikter redan efter ett dussintal intervjuer. Vår strävan 2005 var att åstadkomma en så god representativitet som möjligt könsmässigt, politiskt och åldersmässigt och också med hänsyn till positionen i riksdagen. Att vi denna gång bestämde oss för ett lägre antal berodde såväl på företeelsen mättnad som på den begränsade tid som stod till vårt förfogande för intervjuerna. De mest relevanta kategorierna i undersökningen får anses vara kön och politisk blocktillhörighet. Vi gjorde bedöm-

ningen att representativiteten skulle bli godtagbar trots det lägre antalet intervjuer.

Praktiskt tillvägagångssätt

De 20 ledamöterna utvaldes med lottens hjälp, s.k. obundet slumpmässigt urval (Esaiasson m.fl. 2002). Rent praktiskt använde vi på samma sätt som förra gången lotter numrerade från 1 till 349. De dragna numren ställdes mot kammarens aktuella ledamotsförteckning där varje ledamot har sitt platsnummer.

Vi skrev till de 20 ledamöterna och beskrev bakgrunden till undersökningen och vilken metod vi tänkte använda oss av. Vi erbjöd anonymitet såtillvida att rapporten skulle utformas på ett sätt som skulle göra det svårt att identifiera enskilda personer. Intervjuerna skulle också genomföras med största möjliga diskretion. Frågan ställdes om personen var villig att delta i intervjun. Vid jakande svar gavs möjlighet att välja mellan ett antal alternativa tider respektive platser för intervju. Jämfört med 2005 gick det förvånansvärt lätt både att komma i kontakt med ledamöterna och att bestämma tid och plats för intervju. Endast en ledamot avböjde att låta sig intervjuas, detta med hänvisning till tidsbrist. I praktiken genomfördes därmed 19 intervjuer, motsvarande 95 procent av de tillfrågade. Det får anses vara en synnerligen god svarsfrekvens.

Intervjuerna genomfördes i månadsskiftet maj/juni 2010. Det stora flertalet gjordes i ledamotens eget arbetsrum i riksdagen. Intervjuerna togs upp på band, men under intervjuerna fördes också minnesanteckningar. Senare gjordes utskrift av intervjuerna. I genomsnitt tog varje intervju 45 minuter.

Kategorisering av de intervjuade

De intervjuade delades in i fyra grupper efter de kategorier som vi i denna typ av studie betraktar som mest relevanta, nämligen förutom kön även politisk hemvist. Det senare bestämdes efter blocktillhörighet, detta för att upprätthålla möjligheten till anonymitet. Grupperna anges i rapporten som AK (allianskvinna), AM (alliansman), RGK (kvinna i det rödgröna blocket) och RGM (man i det rödgröna blocket).

En ytterligare kategoriindelning, t.ex. efter ålder, ställning och tid i riksdagen (s.k. anciennitet), utbildningsnivå och geografisk hemvist, skulle givetvis vara intressant. Vi fann dock att även detta skulle ha möjliggjort eller i varje fall inneburit en risk för identifiering. I många fall framgår dock sådana saker av de svar som lämnas. Det är däremot inte möjligt att så att säga följa en och samma individ genom de olika temana. Med hänsyn till anonymiteten kan vi inte heller ange utskottstillhörighet eller t.ex. låta en ledamot jämföra två namngivna utskott som han eller hon har erfarenhet av.

Vi gör undantag för anonymiteten när kommentarer görs om politiker i det absoluta toppskiktet.

Utfallet av lotten

Utfallet av lotten svarade påfallande väl mot kammararens sammansättning könsmässigt och partimässigt vid tiden för intervjuerna våren 2010. Företrädare för samtliga då sju riksdagspartier fanns bland de 19 intervjuade personerna. Elva av dessa företrädde allianspartierna och åtta det rödgröna blocket. Det var därmed en viss övervikt för allianspartierna i förhållande till deras andel av samtliga 349 ledamöter.

Tio av respondenterna var män och nio kvinnor. I genomsnitt hade de intervjuade varit ledamöter i riksdagen i knappt åtta år, dvs. nästan två valperioder. Elva av dem verkade i sin första valperiod. Det fanns något fler ledamöter med tre eller fler valperioder bakom sig bland ledamöterna från det rödgröna blocket.

Medelåldern bland de intervjuade var ca 50 år. Två var under 35 år och sju var över 55 år.

I den förra rapporten fördes ett resonemang om den låga andelen mycket unga personer bland de intervjuade. Vad som då sågs som ett möjligt bekymmer var särskilt avsaknaden av unga kvinnor bland de intervjuade, eftersom de skulle kunna tänkas uppleva problem med jämställdheten i högre grad än andra. Detta ställdes mot det faktum att det i praktiken fanns mycket få unga ledamöter i riksdagen. Vid tidpunkten för intervjuerna 2005 var det bara en handfull ledamöter i riksdagen som var under 30 år. I stort sett samma förhållande rådde 2010. Enligt ledamotsmatrikeln var endast sju ledamöter, dvs. 2 procent under 30 år våren 2010. Liksom förra gången finns det anledning att betona att ambitionen inte är att ge en fullständig och heltäckande bild av förhållandena. I så fall skulle en annan metod ha valts.

Informanterna representerade elva utskott antingen som ordinarie ledamöter eller som verksamma suppleanter. Av de 19 intervjuade personerna hade en ledande position i riksdagen. Med det menar vi talman, vice talman, partiordförande, vice partiordförande, gruppledare eller ledamot av utskottspresidium eller nämnd- eller delegationspresidium. Åtminstone en ledamot kunde anses vara profilerad i jämställdhetsfrågor.

Disposition

Rapporten är indelad i åtta kapitel. Efter inledningen och metodkapitlet följer fem kapitel där undersökningens resultat redovisas. I dessa kapitel redovisas svaren på frågorna om vad riksdagsledamöterna vet om riksdagens jämställdhetsarbete och dess bakgrund (kapitel 3) respektive hur de tycker att det står till med jämställdheten i riksdagen i dag (kapitel 4). Vidare redogör vi för ledamöternas svar på frågorna om vad som ger makt och inflytande i riksdagen och omvänt vilka hinder det finns för att få inflytande (kapitel 5). Ett avsnitt avser förekomsten av kränkande särbehandling (kapitel 6). Därutöver redovisas även respondenternas synpunkter på frågan om riksdagen bör arbeta med jämställdhetsfrågorna (kapitel 7). Där detta är möjligt görs en jämförelse med resultaten från 2005 års intervjustudie. Rapporten avslutas med ett kapi-

tel där resultaten kommenteras och summeras (kapitel 8). I detta avslutningskapitel görs även en summerande återkoppling till 2005 års intervjustudie.

Kommentarer

Fördelar med bandupptagning

I 2005 års rapport finns ett resonemang om fördelen och nackdelen med att använda bandspelare. En självklar fördel är att intervjuerna finns i stort sett ordagrant dokumenterade, vilket gör att detaljer och sammanhang kan träda fram på ett tydligare sätt vid lyssnande i efterhand. Det medger också att rapporten kan bygga på i det närmaste exakt återgivna formuleringar när det gäller ordvalet. Detta är så mycket viktigare som flertalet politiker är verbala personer med – som det beskrevs i den tidigare rapporten – en förmåga att med ett klatschigt och träffande ordval beskriva företeelser, känslor och reflektioner. En annan fördel med metoden med bandspelare är att intervjuaren kan vara mer koncentrerad och ställa relevanta följdfrågor.

Valresultatet har slagit igenom

Resultatet av det slumpmässiga urvalet svarade denna gång väl mot förhållandena i stort bland de 349 ledamöterna i de avseenden som redovisats ovan. Det gäller t.ex. den partipolitiska och könsmässiga sammansättningen bland de intervjuade. Vi kan också konstatera att den starka ökning av den moderata partigruppen som 2006 års riksdagsval innebar – från 55 till 97 ledamöter – slog igenom i urvalet. Vi skulle kunna uttrycka det så att slumpen uppträtt disciplinerat i dessa avseenden.

Få i ledande positioner

Att endast en person kan anses ha någon form av ledande ställning kan i viss mån sättas i samband med det relativt begränsade antalet ledarpositioner i riksdagen. Detta förhållande togs upp i 2005 års intervjuer. Med den definition som vi använder är det ca 60 personer eller 17 procent av ledamöterna som tillhör denna kategori. Vi konstaterar att det rent statistiskt borde ha funnits ytterligare två personer med ledande ställning bland de intervjuade.

Vad rapporten inte är

Vi är nog med att betona vad undersökningen och rapporten inte är: Det är inte fråga om forskning eller djupanalys. Rapporten är inte en dokumentation av vad enskilda ledamöter har för uppfattningar i olika frågor eller hur förhållandena ser ut i de olika partierna. Enskilda händelser dokumenteras inte. Rapporten är heller inte någon redovisning av faktiska förhållanden i riksdagen när det gäller jämställdhet. Rapporten är däremot ett återgivande av de intervjuade ledamöternas synpunkter, tankar och erfarenheter som rör jäm-

ställdheten i riksdagen och det arbete som bedrivs för att främja jämställdheten.

Anonymitetsskyddet gör givetvis att undersökningen blir mindre genomskådlig. Det blir svårare att kontrollera om uppgifterna stämmer och urvalet blir mindre klart. Undersökningen är således behäftad med vissa reliabilitetsproblem. Detta får vi acceptera.

4 Vad vet man om riksdagens jämställdhetsarbete och dess bakgrund?

Bakgrund

Det är inte förvånande om det faktum att andelen kvinnor i riksdagen stadigt ökat väcker frågan om den förbättrade representationen också inneburit att kvinnornas faktiska makt och inflytande ökat i motsvarande grad. Inom forskningen brukar man göra en åtskillnad mellan deskriptiv och substantiell representation, där den förra termen hänvisar till politiska församlingars sammansättning, ofta i termer av sociologiska bakgrundsfaktorer såsom kön, ålder, utbildning och etnisk bakgrund, och den senare till effekten av fler kvinnor i politiken på politikens innehåll och form. Frågan uppmärksammades inom riksdagen redan för ett femtontal år sedan då den dåvarande talmanen, socialdemokraten Birgitta Dahl, tog initiativ till ett möte med ledamöter från de då sju riksdagspartierna för att diskutera hur den goda representationen av kvinnor skulle kunna tas till vara. Talmannens kvinnliga nätverk bildades, och en verksamhet växte fram i form av frukostmöten och längre seminarier för ledamöter och anställda. Syftet var att belysa riksdagsarbetets och politikens villkor och förutsättningar ur ett brett perspektiv och möjligheterna till utveckling för enskilda ledamöter.

Verksamheten i nätverket fortsatte under talman Björn von Sydow och bedrivs numera under talman Per Westerberg som talmannens referensgrupp för jämställdhetsfrågor.

Sedan det dåvarande nätverket 2003 aktualiserat frågan om behovet av ytterligare insatser och Socialdemokraterna vänt sig till riksdagsstyrelsen med en skrivelse tillsattes en arbetsgrupp med tjänstemän från Riksdagsförvaltningen och partikanslierna. I bakgrunden fanns vissa enskilda händelser. Arbetsgruppens arbete resulterade 2004 i rapporten 15 förslag för en jämställd riksdag (2004/05:URF1). En huvudtanke i rapporten är att riksdagen som institution ska arbeta metodiskt och fortlöpande med frågorna i enlighet med ett handlingsprogram för jämställdhet som fastställs för varje valperiod. I enlighet med dessa tankar fastställde riksdagsstyrelsen i april 2005 för första gången ett sådant handlingsprogram. Inom ramen för detta genomfördes den tidigare nämnda studien *Jämställt? Röster från riksdagen 2005* (2005/06:URF2). För valperioden 2006–2010 gällde ett handlingsprogram som bl.a. innefattade talmannens frukostmöten på olika teman med anknytning till jämställdhet, seminarier, fördjupad statistik och intervjustudier med ledamöter.

Det intervjuformulär som vi använde i denna undersökning inleddes med frågor om respondentens kunskap om riksdagens jämställdhetsarbete och om bakomliggande förhållanden. Frågorna gällde närmare bestämt vissa enskilda händelser som nu ligger flera valperioder tillbaka, riksdagens jämställdhetsar-

bete i stort, talmannens referensgrupp för jämställdhetsfrågor och de frukostmöten som arrangeras inom ramen för referensgruppens arbete.

Begränsade kunskaper

Vi kan direkt konstatera att en majoritet av de tillfrågade har begränsad eller ingen kunskap alls om riksdagens jämställdhetsarbete. Ungefär 40 procent hade viss kunskap om bakgrunden och kunde referera antingen till tidigare talmannen Björn von Sydows nätverk för kvinnliga ledamöter eller till talman Per Westerbergs referensgrupp för jämställdhetsfrågor. Cirka en tredjedel hade någon gång besökt ett frukostmöte.

Bättre kunskaper bland dem med lång tid i riksdagen

Kännenheten om bakgrunden till jämställdhetsarbetet var av naturliga skäl större bland de ledamöter som suttit längre i riksdagen. En kvinnlig ledamot sade sig mycket väl minnas de diskussioner om härskartekniker och trakasserier som förekommit, och hon hade deltagit i seminarier när arbetet lanserades. Frukostmötena hade varit bra, och hon tyckte det var viktigt att gå dit. Hon visste vilka som var intresserade och som arbetade med frågorna (RGK). En annan kvinnlig ledamot kom ihåg att hon reflekterat över att problem med jämställdhet kan förekomma även i en institution som riksdagen som utgör landets främsta demokratibärare och som finns i ett land som tror sig ha kommit långt i jämställdhetsarbetet. Detta visar på vikten av ett kontinuerligt arbete för jämställdhet, menade hon (AK).

En manlig ledamot som var inne på sin andra valperiod kom ihåg rapporten från 2005 och kände till talmannens referensgrupp. Han utgick från att referensgruppen användes av talmannen som ett bollplank för att stämma av frågor som rör jämställdhet. Han hade sett inbjudningarna till frukostmötena och ”hoppades att han deltagit i något möte”. Han följde också med i medie-rapporteringen (AM).

En annan manlig ledamot i sin andra valperiod berättade att den förre talmannen Björn von Sydow hade talat mycket om jämställdhetsarbetet och att det hänt att han refererat till något som skett eller sagts inom ramen för det dåvarande nätverket. Denne ledamot kände dock inte till att verksamheten numera bedrivs i form av en referensgrupp till talmannen (RGM).

Någon sade sig inte veta något närmare ”men känner till att det finns en ambition att förbättra jämställdheten” (RGM). En ledamot som kände till att arbetet bedrivs hänvisade till det s.k. Kvinnorummet¹ och berättade att han vid visningar brukar stanna till i detta rum och berätta för de besökande om bakgrunden till rummets utsmyckning (AM). Några ledamöter i det rödgröna blocket refererade också till riksdagens handlingsplan för jämställdhet och till den mansgrupp som bildats av manliga riksdagsledamöter.

¹ I det s.k. Kvinnorummet i det södra övergångsrummet finns numera foton på kvinnliga pionjärer inom politiken. Upprinnelsen till Kvinnorummet var en motion från 1989 som påpekade att nästan alla porträtt i Riksdagshuset föreställde män.

Mycket konkurrerar om uppmärksamheten ...

En återkommande reflektion var att det är mycket som konkurrerar om uppmärksamheten i riksdagen. ”Det är så mycket annat som ska greppas” (AM).

En kvinnlig ledamot med många valperioder bakom sig talade om det generella behovet av att prioritera hårt i riksdagen. ”Man får ta jobbet först. Jämställdhet är också ett arbete. Det är så många andra som ägnar sig åt det, och det finns en särskild grupp i partiet. Jag känner inte att jag måste gå dit. Man lämnar över om man inte har det som huvuduppgift” (RGK).

Ett par kvinnliga ledamöter ville gärna besöka fler frukostseminarier men menade att tidpunkten för seminariet krockade med lämning på dagis (AKx2) eller med träningspass (RGK).

... och de som engagerar sig är de redan intresserade

”Men det är de andra som inte kommer som borde gå på mötena. Det är jättesvårt att nå dem” (RGK).

Kommentarer

Vi känner igen vissa kommentarer från den förra undersökningen. Det händer mycket i riksdagen. Det är inte bara kammardebatter, utskottsmöten och partigruppsmöten och andra gruppmöten. Det hålls även seminarier, utskottsutfrågningar, frukostmöten, lunchmöten m.m. Man hör ledamöter sucka över att de inte hinner med, eftersom det är så mycket som måste bevakas. En arbetsfördelning ledamöter emellan är nödvändig, och man tvingas avstå även från sådant som man finner intressant.

Detta generella fenomen gäller även jämställdhetsfrågorna. Liksom i den förra undersökningen berättade några ledamöter att de tvingas avstå från ett mer aktivt deltagande i jämställdhetsarbete på grund av bristande tid. Det gällde t.ex. frukostmötena på jämställdhetstema. De utgick från att frågorna bevakades av de ledamöter som var särskilt avdelade för detta. I detta sammanhang kan nämnas att det är partierna som nominerar ledamöter till referensgruppen efter förfrågan från talmannen. Under valperioden 2006–2010 var vart och ett av de då sju riksdagspartierna representerat med en ledamot. Vi kan tillägga att motsvarande gäller under den innevarande valperioden då vart och ett av de åtta partierna är representerat med en ledamot. Dessa ledamöter har numera också en ersättare i referensgruppen.

Som framgått hade ungefär en tredjedel av de intervjuade någon gång deltagit i ett frukostmöte. Vi kan i sammanhanget notera att mötena hade cirka 220 unika deltagare under åren 2007–2009.

Vi anser inte att bristande kunskaper om riksdagens jämställdhetsarbete eller brist på aktivt deltagande behöver tolkas som brist på intresse. En del av förklaringen kan mycket väl vara de nödvändiga kraven på hård prioritering i riksdagsarbetet.

5 Hur står det till med jämställdheten i riksdagen?

En av de inledande frågorna löd ”Hur tycker du att det är ställt med jämställdheten i riksdagen i dag?” Vi preciserade att frågan syftade på riksdagen som institution och som arbetsplats för ledamöterna, inte det politiska beslutsfattandet. Frågan var öppet ställd, men det gavs också möjlighet att utveckla svaret med hänsyn till sammanhang och riksdagsorgan. Svaren kunde alltså preciseras med avseende på om det avsåg riksdagen i stort, förhållanden inom det egna partiet, mellan partierna, kammaren, utskotten etc.

Överlag en positiv bild ...

Svaren gav överlag en positiv bild, även om det också framkom mer kritiska synpunkter. Några positiva svar, företrädesvis från män och kvinnor i allianspartierna löd:

”Jag känner mig väldigt jämställd i riksdagen, och det vill jag gärna framhålla utåt. Jag känner inte igen den bild som förmedlades av partikamrater innan jag kom in i riksdagen om att det skulle vara hierarkiskt och partiet mansdominerat. Jag hålls inte emot som person därför att jag är kvinna” (AK). ”De formella strukturerna tillåts inte vara ojämlika. Det finns strukturer och riktlinjer på plats. Du kan inte göra en formell orättvisa mot något kön här i riksdagen. Det skulle inte gå” (AK). ”Man beaktar jämställdhetsaspekterna i det interna partiarbetet vid tillsättningar och nomineringar. Det talas öppet om det, även om det inte står högst på dagordningen. Sättet man organiserar arbetet på underlättar betydligt” (AK).

”Det är relativt bra. Man reflekterar inte över om män och kvinnor finns på olika positioner. Både män och kvinnor är ordförande i utskotten. Detsamma gäller tjänstemännen. Man tänker inte på vilket kön det är, det är inget man reflekterar över. Det är plus minus noll” (AM). ”Sett från ledamotssynpunkt finns det inte något systematiskt gynnande eller missgynnande i fråga om inflytande så att det skulle vara mer fördelaktigt att tillhöra det ena könet för att få inflytande eller poster i riksdagsgruppen eller utskott” (AM).

”Det är bra överlag, en god stämning mellan både politiker och tjänstemän. Det gäller partiet, hela alliansgruppen och det gäller i kammaren, foajén och kaféet. Atmosfären är positiv. I de utskott jag har verkat har det också fungerat bra. Kvinnorna deltar på lika villkor. Om partierna gör bra ifrån sig kommer det att vara kvinnor i toppen om ett par år” (AM). ”I mitt parti är det jämnt och det fungerar väl. Kvinnorna har tunga uppgifter. Det utskott jag verkar i är traditionellt en mansbastion, men där finns flera starka och duktiga kvinnor” (AM).

Även ledamöter i de rödgröna partierna var överlag positiva.

”Riksdagen är väldigt jämställd. Jag skäms inte för att företräda riksdagen i detta avseende. Till skolklasser brukar jag säga att detta är ett av de mest

jämställda parlamenten i världen, sett till perspektivet manliga och kvinnliga ledamöter'. Man försöker föregå med gott exempel. Det är en känsla av att 'vi är väldigt jämställda', man känner det utan att veta. Jag känner en stolthet när jag träder in i parlamentet på morgonen, en positiv känsla även i ett jämställdhetsperspektiv. Jag går inte omkring och mår dåligt" (RGM). "Det går inte att tänka sig att kvinnor skulle bli nedpetade i utskott eller kammare just för att de är kvinnor" (RGM). "Jag kan inte uppleva att det skulle vara något negativt med jämställdheten här. Här är man medveten och man har ett systematiskt arbete i frågan. Det gäller både i riksdagen som institution, och i partierna (RGM).

... särskilt i jämförelse med äldre tider ...

Ett vanligt sätt att uttrycka sin positiva inställning på var genom jämförelser, såväl historiskt som med andra sammanhang, främst politiska. Av naturliga skäl var det vanligare att ledamöter med många år i riksdagen gjorde jämförelser bakåt i tiden.

"Sett över tid går det åt rätt håll. Riksdagen 2010 har kommit längre än 2005, och då var vi ändå anständiga" (AM). "Jag kan överblicka mer än 20 år. Det har faktiskt blivit bättre, och konstigt vore det annars. Under 1990-talet kunde en kvinna bli behandlad som mindre vetande. Vi är både mer jämlika och mer jämställda nu" (RGK).

En annan kvinna med flera valperioder bakom sig sade: "Det blir stadigt bättre och bättre. Det är fler kvinnliga ledare, även om finansutskottet fortfarande är mansdominerat. Med en kvinna som partiledare är det självklart att man talar om detta" (RGK).

En manlig ledamot framförde att "stämningen blivit mycket bättre nu" och att han "inte uppfattat några signaler inom bloggvärlden eller någon annanstans om att det skulle finnas några problem med jämställdheten i riksdagen" (RGM).

... och i jämförelse med omvärlden ...

Jämförelser med kommunpolitiken återkom i flera intervjuer, i vissa fall även med ett tidsperspektiv. "Jämför man med Stockholms stadshus och med de kommunala bolagen är det bättre i riksdagen" (RGM). "Det har hänt mycket sedan jag började engagera mig i kommunpolitiken under det sena 1990-talet, det är ett stort fall framåt" (AK). "Det är möjligt att det fortfarande finns manliga strukturer, men det är inte som i kommunerna" (AK). "I kommunpolitiken drar sig kvinnorna tillbaka på ett annat sätt, de tar inte för sig utan tänker att det alltid finns någon annan som gör det. Jag har ingen känsla av detta i riksdagen, i varje fall inte som ett generellt problem. I riksdagen är alla 349 ledamöter jämställda ledamöter på ett annat sätt, även om somliga har presidieplatser eller sitter i gruppstyrelsen" (RGM).

Det förekom även jämförelser med arbetslivet. "I mitt yrkesliv har jag befunnit mig i en mansdominerad miljö som man måste lära sig att hantera. En sådan hög grad av anpassning behövs inte i riksdagen, även om man alltid

måste anpassa språket efter den situation som råder” (AK). ”Som arbetsplats är riksdagen relativt jämställd jämfört med många andra” (RGK).

Referenser till utlandet förekom också. ”Alltså, jag tror det är bra. Jag möter absolut ingenting i mitt dagliga arbete som gör att jag känner mig diskriminerad på grund av kön, förutom möjligen vid utrikes resor” (AK).

... men det finns tecken på att det inte råder ”full” jämställdhet ...

Även bland ledamöter med en i huvudsak positiv bild återkom vissa saker som man såg som tecken på att inte ”full” jämställdhet råder.

Ett sådant exempel var fördelningen av utskottens presidieposter. ”Det helt manliga utskottspresidiet i mitt utskott kan ses som ett tecken på att full jämställdhet inte råder” (RGM). ”De poster som värderas högre innehåller män, t.ex. ordförande i finansutskottet” (RGK). ”Männen har fortfarande de tunga utskotten. Om kvinnor blir ordförande är det i de mjuka utskotten, eller så blir de viceordförande. Det sitter i tapeterna” (RGK).

Ett annat exempel var gruppledarkretsen. ”Traditionella könsmonster finns kvar när det gäller att välja gruppledare” (AM).

... och det kan se olika ut i olika utskott ...

I intervjuerna framhölls även skillnader mellan olika utskott. ”Män i övre medelåldern med en grabbig attityd dominerar x-utskottet, vilket gjorde mig förvånad. Det tog sig uttryck i sexistiska skämt t.ex. i samband med utskottsresor. Det är män från ett visst parti och de har en allmän jargong som är riktad mot kvinnor. Sådant förekommer inte alls i y-utskottet. Jag har kopplat ihop det med verksamhetsområdena. X-utskottet sysslar med typiskt manliga områden, medan y-utskottet har hand om s.k. kvinnliga områden. Det kan även handla om hur länge man suttit i utskottet. Man liksom mals in i en kultur, och det blir olika kulturer i olika utskott. Det har också samband med hur kanslierna arbetar. Detta kan vara svårt att förändra, även om det skulle komma en ny ordförande” (AM).

Det förekom att ledamöter som kommenterade olika utskott också betonade ordförandens betydelse för jämställdheten och för stämningen i stort i utskottet. ”Båda de utskott som jag har verkat i fungerar bra, männen har inte försökt ta överhanden, och det beror mycket på ordförandeskapet” (AM).

... och det kan till och med vara så att kvinnor börjat dominera ...

En manlig ledamot menade att ”medan det finns jämställdhet för kvinnor, finns det också en part som känner sig mindre jämställd. Män börjar alltså åsidosättas på olika sätt” (AM).

... och kanske är det inte bristen på jämställdhet som är problemet

Det gjordes också jämförelser med inslaget av personer med utländsk bakgrund respektive personer med funktionshinder. ”I riksdagen dominerar män

och kvinnor med svensk bakgrund utan några större funktionsnedsättningar” (AM).

Men det fanns även mer kritiska röster

Det framkom även mer kritiska hållningar i svaren på den öppna frågan om jämställdheten i riksdagen. ”Relativt sett är det bra, vilket man också kan säga om de övriga nordiska länderna. Men det räcker ju inte med representation, även om det helt klart påverkar. Det behövs också att man ser kvinnor i ledande roller som utskottsordförande. Även regeringens sammansättning är viktig. Det är inte så att man inte lyssnar på kvinnor, men det finns strukturer som påverkas av det omgivande samhället. Jag upplever att det finns en informell makt, att vissa poster värderas högre och ofta innehas av män, som t.ex. posten som ordförande i finansutskottet. Och jag upplever att det är finansministern som nu har den största makten i regeringen, t.o.m. mer än statsministern. Det är både bokstavligt och bildligt. Så mycket handlar ju om att fördela anslag. Det finns också nätverk. Ett annat exempel är att man väljer bort det som handlar om jämställdhet, de frågorna står inte högst på dagordningen” (RGK).

En ledamot ansåg att ”riksdagen som institution är skapad av män och att mannen är normen” och att ”det märks mycket mer än vad man skulle kunna tro. Det märks bl.a. på hur man lägger ärendena i kammaren. Helt plötsligt kan man ändra tider och sådant” (RGK). Samma ledamot menade även att fackföreningsrörelsen kommit längre med jämställdhetsarbetet än riksdagen.

Kommentarer

Som framgår av texten ovan gav svaren överlag en positiv bild av jämställdheten i riksdagen, även om det också framkom mer kritiska synpunkter. Vi kan möjligen notera en något mer positiv inställning bland de manliga ledamöterna. Det är företrädesvis män som spontant nästan hyllar riksdagen för den goda jämställdhet som uppnåtts.

Vi anser dock inte att några slutsatser kan dras om könsskillnader i detta avseende. Även de intervjuade kvinnorna är överlag positiva i sina omdömen, i synnerhet kvinnorna i allianspartierna.

De kritiska åsikterna kommer främst från (kvinnliga) ledamöter som suttit länge i riksdagen. Det gäller t.ex. gäller fördelningen av presidieposter och går ut på att männen fortfarande dominerar på de verkligt ”tunga” posterna. Motsvarande synpunkter kom fram i 2005 års studie. Vi kan här hänvisa till en annan studie som gjorts inom ramen för riksdagens jämställdhetsarbete, som gäller utskottens presidier under fyra decennier. Den visar att mansdominansen i utskottspresidierna varit mycket påtaglig över tid och att männen kontinuerligt innehaft en något större andel av presidieposterna än som svarat mot deras andel i riksdagen totalt. Det har dock varit skillnader mellan utskotten. Till utskott med kraftig dominans av män i presidierna hör bl.a.

finansutskottet, dvs. det utskott som framför allt nämns i detta sammanhang i intervjuerna. Endast ett utskott – justitieutskottet – har haft presidier som dominerats av kvinnor. Att ett utskott varit kraftigt mansdominerat över tid utesluter givetvis inte att utskottet under en begränsad tid kan ha haft ett kvinnodominerat presidium. Det gäller t.ex. just för finansutskottet som under större delen av valperioden 1988–1991 hade två kvinnor i sitt presidium. Våren 2010 när intervjuerna gjordes hade nästan hälften av utskotten kvinnlig ordförande.

I skrivande stund (augusti 2012) kan vi dock konstatera att andelen kvinnor i presidierna har sjunkit såväl i absoluta tal som i förhållande till deras andel av ledamöterna totalt; sex av femton utskott har en kvinna som ordförande och tre en kvinna som viceordförande. Det innebär att kvinnor sommaren 2012 innehar 30 procent av presidieposterna samtidigt som de utgör 44,7 procent (156 av 349) av riksdagens ledamöter. Men – finansutskottet leds i dag av en kvinnlig ordförande.

Frågor om förutsättningar och hinder för jämställdhet och om förekomsten av kränkningar tas upp senare i rapporten.

6 Vad ger makt och inflytande i riksdagen och vad kan bli hinder?

Spontant, vilka hinder finns det för att få inflytande i riksdagen?

På samma sätt som vid 2005 års intervjustudie fick respondenterna i denna studie reflektera över vad som ger makt och inflytande i riksdagen. Den första frågan på detta tema handlade om vilka egenskaper och färdigheter som generellt sett är viktiga för att få makt och inflytande i riksdagen. Frågan ställdes som en öppen fråga där respondenterna gavs möjlighet att formulera sig fritt. På motsvarande sätt fick respondenterna reflektera kring vad som tvärtom kan bli ett hinder, formellt eller informellt, för att få makt och inflytande i riksdagen. Även denna fråga ställdes öppet och respondenterna gavs möjlighet att formulera sig fritt.

I den förra studien ställdes frågorna i tanken att just detta att vara kvinna i riksdagen skulle kunna påverka förutsättningarna för att fullgöra riksdagsuppdraget. En bakomliggande diskussion var ju att kvinnorna generellt sett skulle ha svårare att göra sig gällande. Det var dock ingen som den gången framförde att just könstillhörigheten skulle ha betydelse. I stället framhölls könsneutrala faktorer – formellt sett könsneutrala – som viktiga: Främst nämndes betydelsen av vara kunnig och kompetent, men också att ha kommunikationsförmåga, kontakter och förankring. Man framhöll också betydelsen av att ingå i nätverk, att ha förmåga till anpassning och att visa partiloyalitet. De sistnämnda faktorerna ansågs dock inte helt oproblematiska. Som en klart negativ faktor nämndes den s.k. anciennitets- eller senioritetsprincipen, dvs. att fler år i riksdagen skulle ge företräde till viktiga poster på bekostnad av faktorer som kunskap och kompetens. Att det inte ansågs råda ”full” jämställdhet – i bemärkelsen att kvinnors och mäns villkor är helt lika – kom fram i andra resonemang.

Kunnighet och kompetens kommer först ...

Även i denna intervjuomgång nämnde flertalet i första hand kunnighet och kompetens. Några exempel på sådana svar var: ”Att vara kunnig är en förutsättning. Du kan inte vara okunnig för att komma fram. Det går inte, det är en förutsättning” (AK). ”Kunnighet och kompetens och att vara påläst är självklart viktigt” (RGK). Någon framförde dock att man inte tar till vara den kompetens som finns: ”Man kan hamna i ett utskott som man inte har en aning om. Min känsla är att det finns ett kunskapsförakt” (AK).

Någon ville gradera svaret beroende på sammanhanget, t.ex. om det gällde riksdagsarbetet som sådant eller arbetet i utskotten, kammaren eller parti-gruppen. Det är värt att notera att svaren drar åt olika håll. ”Nja, i utskotten gäller det mer att fastställa positionerna. Men i riksdagsdebatten, där har man en viss makt och ett visst övertag om man har kunskap och kompetens, och även kommunikationsmässigt. I utskotten – där manifesterar man i stort sett

bara partiernas ståndpunkter” (AM). ”Kunnighet och kompetens är jätte viktigt. Men det kommer bara till uttryck i utskottsarbetet. Det är ju våra företrädare som är gruppleddare som tar med sig dessa högre upp i hierarkierna” (RGK).

... men även kommunikationsförmåga, kontakter och nätverk ...

Kommunikationsförmåga, kontakter och nätverk ansågs också viktigt. ”Det är klart att för att kunna få makt och inflytande, för att få ut sina idéer och för att någon ska lyssna på ens idéer så är kommunikationsförmåga viktigt. Det ena går in i det andra” (RGK). ”Det är generellt viktigt med kontakter och förmåga att skapa nätverk, och det gäller inte mitt parti specifikt” (AM). ”Nätverken är viktiga, både de formella och informella, och både inom och utanför huset. Det kan vara allt från fackförbund till grupper av företagsledare. Man ska ha allianskamrater, vänner inom partiet och osynliga kompisnätverk” (AM).

... men nätverken är inte oproblematiska

Nätverk och grupperingar ansågs viktiga, men inte helt oproblematiska. ”Den makt och det inflytande du har som ledamot beror på vilka som styr partiet och om man tillhör det gäng som är inne eller ute” (RGK). ”Ju närmare partiledaren du kommer, desto mer tillhör du innegänget” (RGK). ”Att komma med i de här innegängen är inte oviktigt, det kan ha en oproportionerligt stor betydelse. Är man med där och bygger upp sitt kontaktnät, så kan man utnyttja det vid nomineringar. Om du nominerar den och den så kan jag få en stöd-nominering där” (RGM).

En kvinnlig ledamot utvecklade sina tankar om betydelsen av att ingå i en grupp på följande sätt: ”Om man inte ingår i en grupp är det inte någon som lyfter fram en. Man måste ingå i grupper där det finns andra personer som har positioner. Att skapa och ingå i nätverk blir mer och mer betydelsefullt, det ser man också i andra organisationer. Det ligger dock en viss fara i detta. Består gruppen av män som är ledare finns ju risken att de bara ser andra män framför sig. Män har nog bättre träning i att skapa nätverk. Man måste tänka ett varv till, se till vilka egenskaper som måste lyftas fram. Om syftet inte är att utesluta är det positivt. Och det finns många nätverk i riksdagen, både formella och informella” (RGK).

Gott självförtroende och samspelet med makt och inflytande

Gott självförtroende sågs som nödvändigt av många, men gav i flera fall upphov till reflektioner om vad som ligger i begreppet och på vilket sätt det samspelar med makt och inflytande. En ledamot utvecklade detta samband på följande sätt. ”Gott självförtroende hör ihop med inflytande och makt. En person som utstrålar gott självförtroende blir trodd, människor tror på vad han eller hon säger, personen får pondus. Detta gäller såväl utåt som inåt i parti-gruppen. Ibland kan det dra åt självgodhet. Det manliga självförtroendet kan

ge sken av pondus. Kvinnor är mer resonerande och talar i termer av för- och nackdelar” (RGM). Denne ledamot exemplifierade med Fredrik Reinfeldt och Mona Sahlin och ansåg att den förre är mån om att utstråla pondus och angriper Mona Sahlin därför att hon inte vågar uttala sig säkert om vissa saker. Ledamoten såg detta som ett tecken på att politiken inte är jämställd, men tillade att det möjligen blir ett trendbrott när yngre män kommer in. Han såg detta som ett jämställdhetsproblem även inom det egna partiet. ”Det är fler män som uttalar sig och som inte är lyssnande. Det är en fråga om uppfostran, som det är svårt att snabbt ändra på.” Han framförde också att en spelad själv-säkerhet kan vara ett enkelt sätt att slippa besvärliga ifrågasättanden.

Integritet och självständighet ger inte alltid självklart fördelar när det krävs anpassning och partiloyalitet

Integritet och självständighet, som vanligen värderas högt, nämndes inte som en framträdande faktor i sig för att få makt och inflytande. En ledamot uttryckte sig så här: ”Jag skulle gärna se att integritet gav makt” – här hänvisades till en ledamot som är känd för att gå sin egen väg – ”men när jag tänker på denna ledamot är jag tveksam om det förhåller sig så” (AM). En annan ledamot framförde att det finns ett antal politiker i riksdagen som allmänt anses vara ”lite jobbiga” för att de går sin egen väg och inte inordnar sig (AK). Att ett alltför stort mått av självständighet inte heller uppvägs av en lång riksdagserfarenhet framkom också: ”Det finns personer som suttit i flera mandatperioder men som inte anpassar sig till den kollektiva viljan och gör som de blir tillsagda” (AM).

Flera respondenter kom in på hur faktorer som integritet och självständighet förhåller sig till de krav på anpassning och partiloyalitet som finns. ”Det är inte uteslutet att anpassning ger inflytande jämfört med om man ligger i utkanterna” (AM). Vissa var kritiska till den starka partipiska som ansågs råda och lyfte fram betydelsen av att helt ställa sig bakom partiets ståndpunkter för att nå politisk framgång. Andra såg partiloyaliteten som en del av politikens villkor. ”Att föra fram egna frågor och ta strid, det gagnar inte din politiska karriär. Konformitet belönas” (AM).

Långvarigt politiskt engagemang och erfarenhet – särskilt från riksdagen – värderas högt men det är inte lika påtagligt som tidigare

Erfarenhet och långvarigt politiskt engagemang framhölls av många respondenter som viktigt. ”De flesta som kommer till riksdagen har arbetat politiskt eller fackligt – det är lite olika i olika partier. Det både underlättar och försvårar. Någon kan komma hit som kommunalråd och tro att han är en stjärna. Men man börjar på noll, eller till och med på minus. Detta har dock blivit mycket bättre. Förr fick man beskedet att man skulle hålla tyst de tre första åren” (RGK). ”Ja, antalet år i riksdagen har betydelse. Det styr allt från turordningsregler när det gäller fördelning av utskottsplatser till tilldelningen av arbets- och bostadsrum” (RGK).

Nå, har könstillhörigheten någon betydelse?

På frågan om det finns några skillnader mellan kvinnors och mäns tillgång till makt och inflytande var svaren blandade. Vissa ansåg dock att kön inte har någon betydelse alls för att få makt och inflytande medan andra ansåg tvärtom. Flera ledamöter tog principiellt avstånd från tanken att könstillhörigheten skulle ha någon betydelse för att få maktpositioner i riksdagen. ”Det ska inte vara så, det är människor som ska leda hela Sverige” (AM). Några manliga respondenter tog tillfället i akt att understryka behovet av både män och kvinnor i politiken.

De ledamöter som ansåg att kön gör skillnad exemplifierade framför allt med fördelningen av de förment tunga posterna i riksdagen. Man hänvisade särskilt till finansutskottet och mansdominansen på dess presidieposter. Motsvarande synpunkter återkom också som exempel på bristande jämställdhet i riksdagen. ”Det är dessa poster som är viktiga och alla vet vilka de är. Det är de tunga posterna som ger inflytande” (AK). ”Det finns ju finare utskott. Finansutskottet brukar i alla fall inom vårt parti anses som det finaste utskottet” (RGK). Flera ledamöter framhöll även förhållandet mellan s.k. mjuka och hårda frågor och könsaspekterna på detta.

Några mer allmänna reflektioner återges här: ”Ytterst spelar könstillhörigheten alltid roll för tillgången till makt och inflytande. Det har jag själv sett. Som man är du alltid ett större hot än vad du är som kvinna” (AK). ”I partierna kan man lätt få ett maktövertag som man. Färre kvinnor får de där positionerna. Det kan vara en maktfaktor. Partierna ansvarar för detta, så att också kvinnor får ansvarsfyllda positioner utifrån kompetens” (AM). ”Jag tror att många kvinnor är duktigare än män generellt sett. Men det är inte säkert att det gäller i riksdagen, tyvärr. För vägen till riksdagen och inne i riksdagen är kantad av maktaspekter som inte är positiva och där kvinnor inte kommer till sin rätt” (RGM).

Några var kritiska till att faktorer kopplade till individen isolerat skulle kunna förknippas med makt och inflytande. Även om personliga förhållanden, såsom en enskild persons kunskap och kompetens, är viktiga, måste man även lägga till bakomliggande, strukturella faktorer som kan förklara skillnader i kvinnors och mäns tillgång till makt och inflytande, menade de. ”De givna alternativen drar mer i riktning mot att om man är en bra och duktig person så har man mycket inflytande. Den uppfattningen delar jag i ganska liten grad. Vad som t.ex. uppfattas som social kompetens är ju ingen könsblind faktor. Det har att göra med hur duktig man är på att spela det spelet, som är färgat av kön” (RGM). ”Vad är kunnighet och kompetens? Att vara påläst? Kvinnor kan ju vara enormt mycket mer pålästa än män, men det uppfattas inte så, därför att den kunskap eller det sätt man uttrycker sig på, värderas olika beroende på om det kommer från en man eller en kvinna” (RGK).

Vad är hindren för att få makt och inflytande?

Respondenterna fick också den omvända frågan om vad som skulle kunna utgöra hinder för att få makt och inflytande. Inledningsvis fick de svara på frågan ”Spontant, vilka hinder finns det för att få inflytande i riksdagen?” Naturligen kom en del omvända svar i förhållande till frågan om faktorer som ger makt och inflytande. Om kontaktnät kan ge inflytande innebär avsaknaden av kontakter ett hinder för makt, och om längre tid i riksdagen ger ökade möjligheter till inflytande innebär kortare tid dess motsats osv.

Det är svårare att vara kvinna i riksdagen ...

Några av respondenterna gjorde omedelbart en distinktion mellan kvinnor och mäns tillgång till makt och inflytande. Flera kvinnor anmärkte på de svårigheter som kvinnliga ledamöter kan ha att utföra sina parlamentariska uppgifter på ett nöjaktigt sätt: ”Kvinnor har svårare att göra sin röst hörd” (RGK). ”Om man tittar på partiernas gruppleddare i de olika utskotten, så tror jag generellt sett att kvinnor har det svårare att göra sin röst hörd. Kvinnor kan ofta bli överkörda i vissa frågor. Och ska jag nu vara riktigt elak så är det ordföranden som sätter normen, den manliga normen. Men det är väldigt svårt att komma åt. Det är nog fortfarande den manliga normen som styr” (RGK).

... och att förena riksdagsuppdraget med ansvar för hem och familj är problematiskt ...

Även i denna intervjuomgång kom några respondenter – företrädesvis kvinnor – in på resonemang om tidsbrist och de svårigheter som många småbarnsföräldrar kan uppleva att kombinera yrkeslivet eller heltidsuppdraget som politiker med ansvaret för hem och familj, det s.k. livspusslet. Inte sällan reflekterade de över könsaspekten på denna fråga.

”Alltså, det är ju enormt tidskrävande. Det finns många som prioriterar andra saker i livet och många som säger: ’Nej, jag väljer att göra det här i stället.’ Flera av avhoppet görs ju av ledamöter som tycker att politiken tar för mycket tid och energi. Många vill prioritera familjen och göra andra saker också. Och ofta är det kvinnor som hoppar av. Över huvud taget är det svårt att hinna med. De som hinner är de som inte är i familjebildande ålder eller de som har utflugna barn. Eller unga vuxna eller vuxna singlar” (AK).

”Jag antar att de flesta tänker igenom beslutet att kandidera till riksdagen ordentligt. Om man är i ett förhållande, där kvinnan kandiderar och mannen säger att han inte kan ta hand om barnen, då hamnar den kvinnan inte här. De som hamnar här har hyfsat jämställda förhållanden. Annars får man det inte att fungera” (AK).

”Vi utifrån landet får ju väldigt många frågor om hur det är att pendla till Stockholm och vara borta från familjen i veckorna. Det är vi kvinnor som får dessa frågor. Jag tror inte att män får frågor om detta i samma utsträckning. Mycket av riksdagen är uppbyggt kring ett Stockholmsperspektiv. Trots att det är Sveriges riksdag så är det lättare för personer i Stockholmsområdet att

sitta i riksdagen. De kan fortsätta att leva som vanligt, och under hela veckan göra det som vi måste klämma ihop mellan fredag och måndag. Men så är det, sådana är villkoren” (RGK).

En manlig ledamot ställde den retoriska frågan om det inte skulle vara svårare för kvinnor som är småbarnsföräldrar än för män, särskilt om familjen finns på avlägsen ort. ”Det sliter nog mer på mamman att ha småbarn, men kanske kan man lösa det på bästa sätt” (AM).

... särskilt som kraven i riksdagen är höga och politik tar tid ...

Någon kopplade diskussionen om bristen på tid och ansvaret för hem och familj till de höga krav som ställs i riksdagsarbetet: ”Det är otroligt höga krav på riksdagen, som andra sätter upp och som man sätter upp själv, som parti-ledningen sätter upp och som distriktsledningen sätter upp. Det finns också ett ’duktig-flicka-syndrom’ hos många kvinnor. Men det kan finnas hos män också. Man arbetar hårt, men blir aldrig klar, och det man gör blir aldrig tillräckligt bra. Vad man än gör blir man aldrig färdig. Det är villkoren. Men det är ju inget som riksdagen som institution kan ändra på” (AK).

Anciennitetsprincipen kan bli ett hinder ...

Bland andra faktorer som kom upp spontant fanns anciennitetsprincipen, dvs. den princip som ger ledamöter med fler år i riksdagen särskilda fördelar i vissa sammanhang. En ledamot som såg principen som problematisk uttryckte det så här. ”Den här anciennitetsprincipen! Varför finns den egentligen, och varifrån kommer den? Bara det gör ju att man på något vis säger att man har en måttstock. Vi har en måttstock som på något sätt styr, men vi vet inte varför den finns, eller vad det egentligen är för måttstock. Att ha varit här länge, är det ens bra” (AK)?

Betydelsen av anciennitet framträdde dock inte alls lika starkt som i intervjuerna 2005. Det var tvärtom några ledamöter som tog avstånd från tanken att detta skulle ha någon betydelse som maktfaktor. ”Jag känner inte igen det resonemanget, men visst finns det ett samband statistiskt sett. Men jag tror att man kan observera andra faktorer som väger betydligt tyngre” (AM).

... liksom att sakna kontaktnäten ...

Betydelsen av att ha en bakgrund i ungdomsförbundet och det kontaktnät detta engagemang kan leda till poängterades av några: ”Är man inte uppvuxen i ungdomsförbundet har man inte sina kanaler, utan man får bygga upp sitt eget kontaktnät” (AK).

... och alltför individualistisk bör man inte vara

Andra framhöll de svårigheter som kan finnas om man som ledamot är alltför individualistisk och driver sina egna hjärtefrågor. ”Partiet vill ha väldigt självständiga och tydligt profilerade kandidater på listorna, men när de väl kommit in vill partiet ha lydiga och följsamma riksdagsledamöter” (AK).

”Om du har en stor kunskap och driver vissa frågor, baserat på tidigare erfarenhet utanför politiken, ses det inte med blida ögon” (AM).

Individuella hinder eller strukturella, eller inga hinder alls?

Andra ville ogärna tala om strukturella hinder utan i stället förlägga de problem och hinder som kan finnas till en individuell nivå: ”Det finns inga strukturella problem i riksdagen som sådan. Jag tycker att det är bra på det stora hela” (AM).

Några tog direkt avstånd från tanken att det skulle finnas strukturer i det omgivande samhället som påverkar förhållandena i riksdagen. ”Strukturer i det omgivande samhället – det instämmer jag inte alls i. Jag tycker tvärtom. När man kommer till riksdagen så upplever man att det inte finns här” (AM). ”Jag blir lite trött på strukturer. Vad är det” (AK)? ”Jag tycker i stället att vi skulle försöka få vissa strukturer i riksdagen att slå igenom i samhället. Det är ändå väldigt bra här” (RGK).

En ledamot gjorde en jämförelse: ”Ja, det är klart att det finns strukturer som slår igenom, men jag tror att de slår igenom mindre här än vad de gör på andra arbetsplatser” (AK).

Flera ansåg dock att samhällets strukturer slår igenom ...

Flera ansåg dock att strukturer och könsrollsmönster i det omgivande samhället slår igenom.

En manlig ledamot uttryckte det så här: ”Flickor fostras att vara lyssnande och använda ett kollektivt beslutsfattande. Jag har noterat att det i konkreta valsituationer är vanligare att män räcker upp handen och anmäler sig t.ex. när det gäller att representera vid något evenemang utomlands. Män bevakar också sina positioner och sitter kvar. Jag tror att männen lägger större vikt vid sina roller, sina positioner och sin ställning, medan kvinnorna lägger större vikt vid själva politiken” (RGM).

En kvinnlig ledamot reflekterade: ”Vi kommer fortfarande från kommuner och fackföreningar. Där finns den manliga strukturen som styr, men det mjukas upp mer och mer. Kvinnorna i riksdagen kommer från den offentliga sektorn, medan männen kommer från industrin och den privata sektorn. Dessa förhållanden följer med in i utskotten. Det är egentligen inte så konstigt” (RGK).

En ledamot pekade på den risk som kan vara förenad med att beskriva problemen som strukturella. ”Att strukturer slår igenom i riksdagen – det är ju riktigt. Det är en huvudförklaring. Det som ibland är lite oroväckande med den förklaringen är att man väldigt lätt kan hamna i en situation där man säger ’Nej men då kan vi ju inget göra’. Jag menar att samhället ser ut så här och att det är en väldigt vanlig försvarsmekanism” (RGM).

... och ett exempel är att män ses som ledare ...

Som ett exempel på omgivande strukturer nämndes benägenheten att se på män som ledare. ”Strukturer, som att man lättare tänker på män som ledare, slår igenom. När man tänker på en ledare är det egenskaper män representerar som framträder. Man måste verkligen tänka efter, så att man inte trillar in i de strukturerna. Män är mer uppburna, och det blir lättare att se deras ledaregenskaper. Men i Sverige är detta inte lika tydligt som i Europa i övrigt” (RGK).

... men riksdagen ska inte lastas utan snarare partierna

Några respondenter framhöll att riksdagen inte kan lastas för ett traditionellt könsmönster eller strukturer i det omgivande samhället. ”Jag menar att det är partiernas ansvar, inte riksdagens. Och när det gäller sammansättningen av ledamöterna, alltså andelen kvinnor och män, så är det ju nomineringsarbetet som styr det” (AM). ”De formella strukturerna tillåts inte vara ojämlika här. Det är partiernas interna strukturer som möjliggör respektive hindrar kvinnor respektive män” (AK).

Rangordningen mellan utskotten träder fram starkt ...

En återkommande reflektion var den förmenta rangordningen mellan utskotten och hur den slår igenom i olika avseenden. En majoritet av respondenterna uppehöll sig vid detta. Vi kan också jämföra med svaren ovan på frågan ifall könstillhörigheten har någon betydelse för att få makt och inflytande. Bortsett från uppfattningen om finansutskottet som ”tyngst” varierade åsikterna i fråga om de olika utskottens status.

”Och så det här med rangordningen, vare sig det gäller den formella eller den informella, det är väl bara så att vissa utskott räknas som mer än andra” (AM). ”Efter valet lär man sig var makten finns, det sitter i tapeterna. De bärande ekonomiska utskotten väger tyngst. Innan man kommer in i riksdagen vet ingen vad konstitutionsutskottet är, men det har ändå status, trots att det inte är frågor som man far hem och diskuterar med väljarna” (RGK).

”Finansutskottet är tyngst, liksom konstitutionsutskottet. I övrigt är det lite mer diffust med rangordningen. Om kvinnorna vill uppnå toppositionerna, t.ex. som finansminister, måste de befinna sig i medieljuset, och för att göra det måste de ha bra positioner i riksdagen i t.ex. finansutskottet” (RGM). ”Ja, det är intressant med den formella och informella rangordningen mellan utskotten. Den visste jag inte ens om häromdagen. Då fick jag veta att x-utskottet räknades som fint. Först var det y-utskottet, sedan z-utskottet och sedan x-utskottet” (AK).

En ledamot beskrev saken i termer av könsmaktsordning: ”Att vissa utskott är finare än andra är ett exempel på könsmaktsordningen. Det är tunga, traditionellt manliga områdena som finansutskottet, arbetsmarknadsutskottet och ett par till. Även om det inte sitter män i toppen på alla de här utskotten, är det ofta så. Det kan finnas en kvinna som är ordförande i ett utskott, men sedan finns det en man eller flera män som har en starkare in-

formell roll där än i de sammanhang där det finns en manlig ordförande. Då etablerar han ett utrymme, som det är väldigt mycket lättare för honom att ta därför att han är man. Det är inte bara den formella makten som är viktig, man kan inte bara räkna huvuden, utan man måste räkna maktsfärer också” (RGM).

... men somliga ville tona ned betydelsen

De fanns dock även ledamöter som ville tona ned betydelsen av rangordningen mellan utskotten: ”Jag har ju pratat med folk, och det som ska vara riktigt fint att sitta i är utrikesutskottet. Men det finns andra som säger att det är vansinnigt ointressant att sitta där när man väl kommer dit. Jag tycker inte att det är den tunga posten” (AM). ”Sedan har vi det här med utskotten. Det är en sådan där fråga som alltid seglar upp. Men det är ändå så att man som ledamot ofta trivs väldigt bra i de utskott man hamnar i. Jag har suttit i ett utskott som påstås vara ett av de tunga utskotten, men jag tror att var och en jobbar på utifrån sitt, på bästa sätt” (RGK). ”Jag vet inte riktigt om jag kan säga något om den formella eller informella rangordningen mellan utskotten. Jag sitter med i x-utskottet och det är ett viktigt utskott. Men vilken betydelse rangordningen har... nja” (AK). ”Jag tycker egentligen inte att det finns någon formell rangordning mellan utskotten. Den informella är däremot väldigt stark” (RGM).

Hur fördelas egentligen utskottsplatserna?

Det fördes också resonemang om hur utskottsplatserna faktiskt fördelas. Flera ledamöter ansåg att utskottsplaceringen är en kombination av partiernas preferenser och enskilda riksdagsledamöters önskemål om utskottsplacering. Somliga ansåg följaktligen att den ojämna fördelningen mellan kvinnor och män som kan finnas på vissa positioner kan förklaras av ledamöternas olika intressen. ”Där jag sitter i x-utskottet har det varit ganska många män. Och det kan ha med intresse att göra” (AM). ”Frågan är i vad mån utskottsplaceringen reflekterar ledamöternas aktiva val. Det går i allmänhet till så att man får ange önskemål. Syftet är att enskilda önskemål ska kunna tillgodoses så långt som möjligt. Det är inte så att man säger 'här har vi en kvinna, hon får sitta i socialutskottet, och här har vi en man, han får sitta i finansutskottet'. Jag vet inte om dessa enskilda val gett övervikt åt det ena eller andra hållet. Det kan däremot bli ett tryck på socialutskottet och utbildningsutskottet därför att många kommer från kommunpolitiken och tycker sig behärska de frågorna” (AM).

Någon framhöll att fördelningen av kvinnor och män på utskotten kan förklaras av partiernas inställning i frågan om vem som ska representera dem i respektive utskott. ”Det är ju partierna som nominerar till utskotten” (AM).

Är det en fördel att välja otraditionellt?

En ledamot pekade på den effekt som kan uppstå för män som söker sig till politikområden som traditionellt dominerats av kvinnor. ”Jag var en av få män som sökte sig till x-utskottet i första hand, vilket kan ha underlättat att jag genast blev ordinarie. På det sättet var jag lite som kvoterad, även om det faktiskt inte var så. Det var en kombination av tillfälligheter att jag som både ung och kille fick den ordinarie platsen. Det fanns nog kvinnor som tyckte att de borde ha fått platsen eftersom de hade suttit längre i riksdagen. Principen i mitt parti att nominera varannan man och varannan kvinna även i utskotten kan bli en fördel. Det är klart att det medför att somliga, även kvinnor, kan känna sig trampade på tårna, man kan känna av det” (RGM).

Män samverkar i det tysta medan kvinnor är dåliga på att stödja varandra ...

Även tyst samverkan mellan män nämndes som ett hinder för makt och inflytande. Det sågs av somliga som motsatsen till bristande aktivt stöd kvinnor emellan. ”Jag tror att vi kvinnor är dåliga på att stödja varandra. Män är mycket bättre på att lyfta fram varandra och lyfta upp sina egna än vad vi kvinnor är” (RGK). Här fördes också de manliga fotbollslagen i riksdagen på tal.

... utan i stället bär upp männen

Som ett hinder för kvinnor nämndes också bilden att män är mer uppburna än kvinnor i allmänhet. ”Vi kvinnor bär upp våra män, så att de får rätt plats. För att kvinnor ska få den makt de strävar efter samlas de runt de män som har makten. Kvinnorna lyfter upp dem till maktpositioner i tanke att de själva ska få lite utdelning senare. Man vill vara och visa sig nära makten. Det är bara att se vilka som sitter med vilka i cafeteria eller matsalen. Den bilden har inte ändrats. Det gäller särskilt cafeteria med dess små bord. Där ser man grupperingarna tydligt” (RGK).

Men några tycker tvärtom att kvinnorna dominerar ...

I intervjuerna framkom även den motsatta bilden, att det i själva verket numera är kvinnorna som dominerar. ”Jag anser att påståendet om att män i allmänhet är mer uppburna i samhället än kvinnor, är så galet det kan vara” (AM). ”Tyst samverkan mellan män? Jag tror att det är tvärtom, alltså att vi män i dag är väldigt, väldigt dåliga på att samverka. Det är kvinnor otroligt mycket bättre på. Jag ser bara på vår partistruktur. Det finns x-kvinnor, men inte några x-män” (AM). ”Kvinnoförbunden har alla rättigheter, medan vi är organiserade i kretsar, som en förening. Och föreningen består av kvinnor och män, men kvinnorna vill ändå vara med i båda organisationerna. Kvinnor ska ha dubbla roller och får mer makt på grund av det. Så det tycker jag är helt tokigt” (AM).

... och är minst lika bra på härskartekniker

Bilden att ”män behärskar i högre grad härskarteknikerna” motsades även i denna intervjuomgång. I frågan ligger ett påstående. I 2005 års intervjuer var en vanlig åsikt att härskartekniker även används av kvinnor. Denna uppfattning återkom även nu liksom åsikten att kvinnor behärskar ”konsten” i minst lika hög grad som män. ”Det är väl snarare kvinnorna som är bättre på det” (AM). ”Att män behärskar härskartekniker i högre grad än kvinnor stämmer inte alls. Det är ju väldigt många kvinnor som använder sig av dessa tekniker” (AK).

Andra lade tonvikten på att försöka hitta nyanser

”Jag skulle inte hävda att män är mer uppburna än kvinnor i allmänhet, men däremot finns det en allmän förväntan om hur män är och hur kvinnor är och vilka kompetenser de har. Det finns föreställningar om hur man ska vara och det kan nog påverka” (AK). ”Jag tror inte att det finns några formella hinder. Jag kommer från ett parti där vi har varannan damernas. Vi är precis lika många män som kvinnor. Men det är de här informella strukturerna, och de är ju jättesvåra att komma åt” (RGK). ”Tyst samverkan mellan män? Det är ganska festligt, för hos oss fanns något som kallades Helgeandspojkar som bl.a. träffades för att spela fotboll. Men för 20 år sedan bildade de kvinnliga riksdagsledamöterna i partiet ett nätverk som hette Helgas, vilket gjorde att de fick vara med i fotbollslaget till slut. Detta har resulterat i att det enda pojkar gör i dag är att spela den där matchen, medan vi kvinnor träffas med jämna mellanrum. Detta upprör männen väldigt mycket. De är väldigt intresserade av vad vi pratat om på dessa träffar. De störs lite av att vi träffas” (RGK). ”Kvinnor ber ofta om hjälp, medan män vill komma överens om saker. Det innebär på något sätt tysta överenskommelser, för när man sedan kommer till de beslutande sammanhangen, så finns det där samtalet med i bakgrunden” (RGM).

Kommentarer

Vi kunde snabbt konstatera att flera av de egenskaper och färdigheter som identifierades som viktiga för att få makt och inflytande i riksdagen i 2005 års intervjustudie även lyftes fram i denna studie. I likhet med vad som sades i intervjustudien från 2005 betonades faktorer såsom kunnighet och kompetens, kommunikationsförmåga och social kompetens. Olika former av nätverk och grupperingar framhölls möjligen något mer i 2005 års studie. Betydelsen av den formella positionen, som t.ex. utskottsordförande, och långvarigt politiskt engagemang och erfarenhet framhölls, men även kravet på anpassning och partilojalitet ansågs viktiga på samma sätt som i den förra studien. Även om flertalet ansåg att kön har betydelse när det gäller tillgång till makt och inflytande var det relativt sett färre som hänvisade till könsskillnader än i den förra studien och något fler som hänvisade till generationsskillnader.

En iakttagelse är att anciennitetsprincipen inte är lika framträdande som tidigare. I de intervjuer som genomfördes 2005 framfördes ofta – inte utan kritik – att det inte är kön utan anciennitet som bestämmer vem som får de viktiga uppdragen i riksdagen. Uppfattningen var att det är först efter många år i riksdagen som en ledamot blir ordförande eller vice ordförande i ett utskott. En annan bild var att nyvalda ledamöter i stora partier måste vänta minst en valperiod innan de anförtros viktigare uppgifter. Inte heller den bilden återkom tydligt i denna intervjuomgång. Vi noterar i sammanhanget att det i praktiken har skett en förändring över tid såtillvida att den genomsnittliga ”väntetiden” innan en ledamot får en presidiepost har kortats, från drygt tio år sett till hela perioden 1971–2010 till drygt sju år det sistnämnda året. Om-sättningen av presidieledamöter i samband med val som lett till regeringsskifte har ökat avsevärt. Efter valet 2006 satt enbart 16 procent av presidieledamöterna kvar på sina platser, jämfört med nära hälften efter valet 1991. Det är också värt att notera att mer än hälften av de intervjuade i denna studie befann sig i sin första valperiod, vilket i och för sig kan förklara att referenser till tidigare förhållanden förekommer sparsamt.

Vi anser oss kunna konstatera att de mer kritiska rösterna företrädesvis kommer från ledamöter som har längre tid bakom sig i riksdagen.

Vi finner det intressant att reflektera över några av de synpunkter som kommit fram i frågan om vilka hinder det finns för att få makt och inflytande i riksdagen. En första iakttagelse är att få respondenter över huvud taget talade i termer av strukturer. Begrepp som könsmaktsordning, feminism osv. förekom sällan, om alls. Inte heller respondenter som tillhörde det rödgröna blocket talade – med något undantag – i sådana termer. Detta innebär en skillnad i förhållande till 2005 års intervjustudie, där flera ledamöter spontant beskrev företeelser och problem i termer av maktstrukturer. Inte bara konkreta saker som t.ex. persongrupperingar hänfördes till och sågs som uttryck för en rådande maktstruktur utan även abstraktioner som attityder och förhållningssätt. En annan reflektion är att flera av respondenterna i denna studie hade svårt att ge konkreta exempel på vad som skulle kunna vara ett hinder. Problematiken med att förena arbetet som riksdagsledamot med ansvaret för hem och familj var emellertid ett hinder som de allra flesta gav uttryck för, om än inte alls i lika starka ordalag som i 2005 års studie.

En annan iakttagelse är att få hade historiska referenser. I den förra intervjustudien var det vanligt med beskrivningar av riksdagen som en institution skapad av män för män, vilket fortfarande skulle prägla verksamheten. Enligt några ledamöter kom detta till uttryck även rent fysiskt. Man exemplifierade med möblemanget, utrustningen i bostadsrummen m.m. I denna studie var det betydligt färre som hänvisade till äldre förhållanden och händelser.

Vi återkommer till dessa frågor i våra avslutande kommentarer (kapitel 8).

7 Förekommer kränkande särbehandling i riksdagen?

Det finns ingen entydig innebörd av begreppet kränkande särbehandling. Enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter mot kränkande särbehandling i arbetslivet (AFS 1993:17) avses ”återkommande klandervärda eller negativt präglade handlingar som riktas mot enskilda arbetstagare på ett kränkande sätt och kan leda till att dessa ställs utanför arbetsplatsens gemenskap”. Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) talar om trakasserier, vilket definieras som ”ett uppträdande som kränker någons värdighet” och som har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunder som omfattas av lagen, däribland kön. Begreppet sexuella trakasserier har enligt diskrimineringslagen en specifik innebörd, nämligen ”ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet”. I intervjuguiden fanns flera frågor på detta område. Vi använde oss inte av begreppet i någon mer specifik betydelse utan lät respondenten själv definiera innebörden.

Frågorna handlade bl.a. om respondenten kände till någon riksdagsledamot som blivit utsatt för kränkande särbehandling på grund av kön eller om han/hon själv blivit föremål för detta. Frågor ställdes även om respondenten kände till någon riksdagsledamot som blivit utsatt för kränkande behandling med koppling till någon av de övriga diskrimineringsgrunderna såsom ålder, etnisk bakgrund, funktionshinder eller sexuell läggning och om han/hon själv blivit utsatt för det. Avslutningsvis ställdes frågan om respondenten blivit anklagad för något av det som nu nämnts.

De två första frågorna i frågebatteriet ställdes även i den förra intervjustudien, liksom frågan om respondenten själv blivit anklagad för att ha kränkt någon. I denna studie valde vi alltså att komplettera den förra studien med frågor om kränkande behandling på annan grund än kön, såsom etnisk bakgrund, ålder, funktionshinder och sexuell orientering.

Eftersom frågor inom detta område är av känslig natur valde vi att placera dem i mitten eller mot slutet av intervjun. Flera av respondenterna kom emellertid in på detta område redan innan vi som intervjuare tog upp saken med dem.

I den förra intervjustudien kunde nästan alla respondenter ge exempel på kränkande behandling. En bakgrund till att frågan ställdes den gången var att en enkät i en stor dagstidning hade gett vid handen att över 60 procent av de kvinnliga ledamöter som då tillfrågats uppgett att de varit utsatta för sämre behandling i riksdagen just därför att de var kvinnor. Enkäten väckte stor uppmärksamhet och kommenterades i medierna av ledande personer i riksdagen. På många håll tolkades den nog som att det fanns stora problem i riksdagen.

Respondenterna i intervjustudien 2005 vittnade t.ex. om att kvinnliga ledare och personer som driver jämställdhetsfrågor motarbetas och att personer

blir nonchalerade eller inte tagna på allvar. Det gavs också exempel på sexuella trakasserier och på nedsättande kommentarer om kvinnor. Det stora flertalet sökte dock efter alternativa förklaringar till sådant som de uppfattat som negativt. Den upplevda negativa särbehandlingen skulle t.ex. kunna bero på att personen av något skäl hade mindre politiskt inflytande.

I rapporten gjordes ett försök att ställa den ganska mörka bild som framträtt i medierna mot det kanske något mer positiva "resultatet" av intervjuerna. Det kunde konstateras att det var fråga om helt olika undersökningsmetoder. Rapportförfattarna uttalade att de inte var förvånade över resultatet av enkäten.

2005 års studie visade även att både män och kvinnor hänvisade till begreppet härskarteknik. En inte ovanlig uppfattning var att härskarteknikerna är könsneutrala och utövas av både kvinnor och män. Både kvinnliga och manliga respondenter uppgav dessutom att påståenden om härskarteknik och negativ särbehandling används i politiska syften. Några män ansåg att beskyllningar om negativ särbehandling i sig kan bli en kränkning. Konkreta exempel på härskarteknik var vissa statsråds bemötande av ledamöter i kammardebatterna.

Känner du till någon som blivit utsatt för kränkande särbehandling på grund av kön?

Även i denna intervjustudie framfördes uppfattningen att kränkande behandling förekommer i riksdagen. Någon beskrev det som att riksdagen inte är en isolerad ö. De kränkningar och den diskriminering som förekommer på andra arbetsplatser och inom andra institutioner finns också i riksdagen.

"I nästan alla sammanhang finns människor som kan bete sig felaktigt och det är klart att det kan finnas inslag av detta även i riksdagen" (RGK). "Det förekommer här precis som på andra ställen. Och det är ingen ursäkt att det förekommer på andra ställen, men likväl är det så" (RGM).

En ledamot framhöll dock att det hos det stora flertalet ledamöter finns "en sådan respekt för riksdagen som institution att man håller sig för god för att ägna sig åt kränkningar. I riksdagen passar man sig för sådant i högre grad än i samhället i övrigt" (AK). Riksdagen kan dock enligt denna ledamot inte vara helt immun.

Några framhöll att detta är saker som sker i det fördolda. "Jag har inte sett något som skett öppet, men å andra sidan är detta saker som sker bakom kulisserna, i privata sammanhang eller vid slutna möten" (AM).

En annan ledamot påpekade att saker inte alltid behöver vara värre för att de syns och hörs. "Så det är svårt att rangordna egentligen. Men de former som ändå de flesta skulle betrakta som mildare, som t.ex. att inte kunna namnen på ledamöterna eller att inte se någon som satt upp sig på talarlistan, det har jag sett många exempel på. Tyvärr skulle jag säga. Det är ungefär lika vanligt nu som för tio år sedan" (RGM).

En ledamot jämförde med tidigare mandatperioder. "Det förekommer nog, men inte lika tydligt och konkret som tidigare" (RGK).

Känner du till att någon blivit utsatt för kränkande särbehandling av något annat skäl än kön?

På frågan om någon annan än respondenten själv blivit utsatt för kränkande särbehandling av annat skäl än kön, t.ex. etnisk bakgrund, ålder eller funktionshinder, svarade de allra flesta nekande, men några ville gärna fundera närmare. Vissa svar avsåg partikanslierna, alltså inte riksdagen som sådan eller partierna.

”Ja, någon i vår personal har blivit utsatt på grund av sin sexuella läggning. Bara det att vi har en homosexuell person bland våra anställda har också ifrågasatts. Men det är inget som ägt rum inom riksdagen” (AK).

Andra diskrimineringsgrunder som fördes på tal, om än implicit, var funktionshinder och etnisk bakgrund. ”Under tidigare mandatperioder har några av våra ledamöter haft svåra synskador och det är klart att då blir man nästan alltid särbehandlad på grund av att man inte kan se och göra allt. Handikappet i sig gör ju att man får olika problem, men jag tror att man alltid försöker att underlätta för dem” (AK). ”Jag tycker att det finns exempel på rekryteringar av personer med annan etnisk bakgrund där personen har behandlats negativt. Inte så uppenbart att man skulle kunna göra något ’case’ av det eller så, men tillräckligt mycket för att det ändå är ett problem” (RGM).

Har du själv blivit utsatt för kränkande särbehandling på grund av kön?

Det stora flertalet ledamöter svarade ett rakt nej på frågan om de själva hade varit utsatta för kränkande särbehandling på grund av kön. De som ansåg sig illa behandlade på denna grund var män.

Efter visst funderande kunde en manlig ledamot påminna sig att han fått ”en eller annan pik”, t.ex. därför att han ansågs ha fått en relativt framskjuten utskottsplats direkt efter första invalet i riksdagen (RGM).

En av respondenterna ansåg att han uttryckligen blivit utsatt för en kränkning som hade med kön att göra. ”Ja, det har jag blivit. Jag har blivit utsatt för kränkande behandling av en kvinna. Det är därför att jag är man som hon tror att hon kan göra vad hon vill med mig. Hon har utsatt mig för förtal” (AM).

Samme person menade att problematiken med att män utsätts för kränkande behandling på grund av kön inte alltid tas på allvar. ”I och med att det var en manlig kollega som hade hört detta förtal och konfronterade personen i fråga, så ifrågasattes det först. ’Är du säker på att du har hört det?’ frågade man honom. Alltså, den mannen blev också utsatt för kränkande behandling av gruppledningen genom att man ifrågasatte sanningshalten i det.”

Somliga hänvisade till händelser under tidigare mandatperioder eller till den landstingspolitiska och kommunala sfären. Några hänvisade även till uppgifter i medier. Överlag var det vanligare med svar som inte avsåg ledamoten själv.

Har du själv blivit utsatt för kränkande särbehandling av något annat skäl än kön?

Få respondenter ansåg att de själva blivit utsatta för kränkande särbehandling av något annat skäl än kön, t.ex. etnisk bakgrund, ålder, funktionshinder och sexuell orientering. Några ledamöter nämnde åldersrelaterade förhållanden, vilket ibland kopplades samman med anciennitet, dvs. antalet år i riksdagen.

En diskrimineringsgrund som nämndes var sexuell läggning. ”Sexuell läggning och könsidentitet, det kan möjligen förekomma. Det förekommer att man anspelar på det i sociala situationer. En man som är homosexuell får t.ex. ofta höra kommentarer om sin klädsel, men det får inte jag. Det finns en dimension i de samtalen som inte nödvändigtvis innebär en negativ särbehandling, men ett utpekande – en särbehandling ligger i det” (RGM). Samme person pekade samtidigt på att det faktiskt finns flera ledamöter som har en annan sexuell läggning än majoriteten. ”Det gör att det inte går att ha några fördomar mot det! Det finns inget som helst utrymme för det” (RGM).

En något äldre ledamot tog upp situationen för de äldre. ”En utstötningssprocess startar för den som passerat 60. Man väger lite lättare, särskilt den som är man. Det är inte precis någon ’het’ grupp” (AM). En yngre ledamot kommenterade i stället situationen för de yngre. ”Det är klart att jag på grund av min ålder inte har samma auktoritet som andra, framför allt jämfört med personer som inte känner mig och inte vet vad jag går för” (AK).

En ledamot framförde att det ibland är förnyelse som premieras, och då ofta i termer av förnyring. ”När det gäller ålder kan jag inte säga att det är negativ särbehandling, men just detta att man i olika perioder har satsat på förnyelse. Man har velat få in flera yngre och variera sammansättningen. Då är det klart att de som är något äldre kan känna sig lite negativt behandlade” (RGK).

Har du blivit beskylld för kränkande särbehandling?

På frågan om ledamoten själv blivit beskylld för att ha utsatt någon annan för kränkande behandling svarade de flesta nekande, ibland dock med förbehållet att politik handlar om att saluföra sina åsikter och idéer och att dessa ska brytas mot andras.

En respondent tyckte att anklagelsen mot honom hade varit korrekt. ”Inför ett viktigt beslut blev jag kritiserad för att ha pratat med partiledningen och inte med de andra. För mig är det lättare att få något slags förtur som grundar sig bl.a. på kön. Det har jag blivit anklagad för och det har varit riktigt i flera fall” (RGM).

Vissa påtalade, liksom i den förra studien, även förekomsten av härskartekniker i kammardebatterna och att de själva blivit beskyllda för att använda dessa tekniker. Såväl kvinnliga som manliga ledamöter använder härskartekniker, enligt respondenterna.

”Ja, jag har faktiskt blivit beskylld för det en gång i kammaren av x. Han ansåg att jag använde härskartekniker. Men jag tyckte ju att jag talade om ett

sakförhållande. Det är möjligt att det var en härskarteknik, men det ansåg inte jag” (RGK).

Några svar innehöll ett mått av självvranssakan. ”Jag kan inte påminna mig att ha blivit beskylld för sådant, men somliga har säkert tyckt att jag har varit jobbig i olika sammanhang när jag haft avvikande uppfattning och andra tyckt att jag haft fel” (AM).

Svårigheter att urskilja orsaker, särskilt i politiken...

Flertalet pekade på svårigheterna att avgöra vad som ligger bakom ett visst handlande. Hur kan man egentligen urskilja frågan om kränkande särbehandling på grund av kön från andra slag av kränkningar? Och vad är över huvud taget att anse som kränkande i den politiska miljön som ju bygger på konflikt och motsättningar?

”Kränkande särbehandling, det är när man smutskastar varandra och inte kan skilja på sak eller person. Några sådana personangrepp har jag inte sett” (AM). ”Man är inte alltid överens. Att man inte är överens med alla behöver inte betyda att det råder konflikt, någon måste helt enkelt ge med sig. Det gäller att hitta olika lösningar, vilket inte är detsamma som att någon har agerat på ett felaktigt sätt. Alla driver sin egen agenda” (AM). ”Vi ska hacka på varandra, det har vi betalt för, men inte kränka varandra” (RGK). ”Det är ju rätt tuffa diskussioner. Det har nog hänt att jag känt mig avsnoppad. Och det kan jag väl ta någon gång. Men så har jag sagt ifrån också. Det här är ju politik, dvs. meningsskiljaktigheter” (AK).

Några ledamöter uppehöll sig även vid konflikter i samband med upprättande av vallistorna. Dessa konflikter kan följa med in i riksdagen och bli besvärliga för de inblandade, särskilt i mindre partier ”där alla måste samverka, och det kan bli jobbigt” (AK). ”Och det är i konkurrenssyfte man gör det. I det här fallet var det väldigt obehagligt eftersom det gjordes i ett typiskt könsrollsmönster enligt vilket det är fritt fram att slå på en man. Det framkom med all önskvärd tydlighet att det här var ett sätt att ge sig på en person som man tyckte man kunde göra det mot, dels för att han var man, dels för att det fanns en konkurrenssituation inför valet” (AM).

Någon framhöll apropå en konkret konflikt att man även inom ett parti måste skilja på det som kan handla om kön eller etnicitet från rent partipolitiska ställningstaganden. ”Ett parti måste kunna förlita sig på att en person företräder partiets linje i politiken” (RGM).

Synpunkter framfördes även i frågan om effekterna av att tillämpa invalordningen i utskottet i olika sammanhang. ”Vid resor är man uppsatt på deltagarlistan i invalordning, ’fina listan’. Jag blev tagen i örat när jag råkade komma före utskottsordföranden fram till bordet. Man kan känna sig trampad på tårna” (RGM).

En ledamot ansåg att invalordningen framstår som märklig t.ex. när ett tidigare statsråd får sin plats längst ned vid bordet i utskottssalen. ”Somliga kan säkert ta åt sig. Det är viktigt att partierna förmår hantera detta” (RGM).

... och det kan vara svårt att vara ny i riksdagen ...

Andra kopplade samman svårigheterna med att fastställa orsakerna till kränkande behandling med de svårigheter som möter nya riksdagsledamöter.

”När jag var ny i riksdagen var det många som kom fram och berättade om sin första tid i riksdagen. Man kommer hit, man är alldeles ny, man vet inte vad som gäller, man känner inte till strukturerna. Då är det lätt att känna sig illa till mods om man blir näpsad för att man inte förstår alla regler och rutiner. Men jag vet inte om det skulle handla om diskriminering” (AK).

”Jag har pratat med några kolleger som känt sig väldigt tufft behandlade. Inte sexuellt trakasserade eller på det viset men, som jag skulle säga, man blir ’platsad’. Några har sagt att de hade gott självförtroende när de kom in i riksdagen, men att de inte har det längre. Om det sedan är på grund av kön – det har jag ingen aning om” (AK).

Att inte komma ihåg namn – ett vanligt exempel

En av respondenterna svarade att det inte är helt ovanligt att utskottsordföranden glömmet bort utskottsledamöternas namn. ”För att ta ett exempel, så hade vi en diskussion i vårt utskott om några politiska frågor och den manlige ordföranden blandade ihop två kvinnliga ledamöters namn, vilket förstås skämtades bort som man ju gör när man blir påkommen. Så skulle han aldrig någonsin ha gjort med männen i utskottet. Men det är symptomatiskt. Det här är inget ovanligt exempel” (RGM).

Kränkande beteende är vanligast i kammardebatterna ...

De vanligaste exemplen på kränkande särbehandling avsåg situationer i kammaren. I de flesta fall gällde det namnkunniga toppolitiker, och i många fall såg man ett mönster som upprepade sig med samma personer inblandade.

”Jag är väldigt kritisk till x:s härskartekniker när han debatterar med y. Det lyser igenom tydligare när ett sådant beteende riktas mot kvinnor, de är mer utsatta än män. Förr ingrep talmännen, men det förekommer inte så ofta numera, vilket jag är förvånad över” (AM). ”Jag minns särskilt ett tillfälle då en gräns passerades. Talmannen borde ha ingripit. Ibland får jag en känsla att talmannen bara lyssnar med ett halvt öra på debatten. I övrigt har jag inte upplevt att det förekommer kränkande särbehandling” (AK). ”Somliga manliga ledamöter i x-partiet använder sig av härskarspråk, både verbalt och kroppsligt. Någon har för vana att vända bort huvudet när han debatterar med kvinnor. Att en av debattörerna himlar med blicken, vänder sig om och suckar framgår inte av protokollet. Det kan finnas ett inslag av generationsgap och tid i riksdagen i detta, men man kan verkligen fråga sig hur det står till med jämställdheten i det partiet” (AK). ”I samband med interpellationer har jag upplevt en hårdare ton. Det kommer från ministersidan när kvinnor står i talarstolen, ’Du, lilla flicka, kan inte det här’. Det är en attityd som jag trodde var borta, men det är också en personfråga. Jag har träffat flera kvinnliga ledamöter som varit arga på manliga ledamöter. Debattklimatet har blivit

tuffare, men det kan också vara bra. Det är bättre i de vanliga debatterna och i partiledardebatterna” (RGK). ”Jag tycker faktiskt att det i vissa kammardebatter har varit tendenser denna mandatperiod som nästan är lite individkränkande. Det har varit personangrepp, riktade mot personen, och det tycker jag faktiskt inte hör hemma i kammaren” (AM).

... och kvinnor utsätts mest

Bilden att kvinnliga toppolitiker utsätts för vassare och annorlunda kritik än männen var ett återkommande tema. ”Y och x är generellt mer utsatta” (AM). ”Det är helt annan fokus i medierna på Mona Sahlins kläder och väskor, man pikar henne och gör en koppling till henne som kvinna. Det har använts på ett snedvridet sätt. Det ligger en fara i att detta flyttar in i riksdagen och blir en del av den politiska argumentationen. Jag hoppas att ’Tobleronetemat’ inte tas upp fler gånger i debatten” (RGM).

En ledamot framförde åsikten att det också är ett hårdare tonläge kvinnor emellan, dock utan att för den skull beskriva det som kränkande särbehandling.

Äldre minnen lever kvar hos ledamöter som var med

Några nämnde den incident som inträffade under mandatperioden 1998–2002 då ett antal kvinnliga borgerliga ledamöter sades ha lämnat ett sammanträde i finansutskottet i vredesmod sedan den dåvarande socialdemokratiska ordföranden inte skulle ha gett dem ordet. De flesta var dock tydliga med att framhålla svårigheterna med att fastställa såväl orsakssambanden som graden av den eventuella kränkningen.

”Jag vet ju att det var några incidenter som det stod om i tidningen och så. Men jag kan inte värdera det” (RGK). ”Jag trodde inte det var sant (att kvinnliga ledamöter i finansutskottet känt sig kränkta och lämnat sammanträdet i vredesmod). Jag kände inte igen den bilden. Jag hade inte uppfattat det så, men sedan förstod jag att det verkligen var så” (AM). ”Jag tror däremot att vissa saker har uppförstorats. Att det inte var riktigt så illa. Men det kan uppfattas på olika sätt och det kan vara lite av en kulturkrock” (RGK).

Effekter av positiv särbehandling och kvotering

När frågor om kränkande särbehandling togs upp förekom det även att ledamoten talade i termer av kvotering och positiv särbehandling. ”För mig som man har det faktiskt varit positivt att engagera mig i mjuka frågor, jag möts med ’positiv förvåning’ eftersom det betraktas som ett kvinnligt område” (AM).

Även i andra sammanhang kom reflektioner över effekten av olika slag av kvoteringsregler. ”Systemet med ’varannan man–varannan kvinna’ gäller även i utskotten, vilket kan bli till fördel eller till nackdel. Somliga, även kvinnor, kan känna sig trampade på tårna. Men människor är olika, somliga bryr sig inte, andra tar illa vid sig” (RGM).

Utan att direkt klä det i termer av positiv särbehandling reflekterade en ledamot över reaktioner som mött honom när han snabbt fick en position. ”När jag kom till riksdagen hade jag hört talas om den hierarkiska ordningen. Trots det blev jag ordinarie ledamot i x-utskottet redan från början. Jag fick också tidigt plats i en myndighetsstyrelse och i några statliga utredningar. Jag kunde mötas av kommentarer om att ’du har minsann fått sådant som andra har fått gå och vänta på i tio år’. Jag kände att man tittade lite snett på nya som fick ta plats, och att det inte var riktigt accepterat, framför allt inte av ledamöter i mitt eget parti” (RGM).

Det framfördes även allmänna tankar om resultatet av olika former av kvotering. Detta kan leda till att en person får bättre plats på vallistan än vad han eller hon fått i provvalen. I ett parti med jämn andel kvinnor och män kan det föras en diskussion om detta parti t.ex. vid nomineringar verkligen ska behöva betala för att andra partier inte har nått jämställdhet. I en av intervjuerna framhöll respondenten att man kan diskutera den demokratiska aspekten på att han fått en högre position än vad väljarna gett honom (RGM).

De som uttalade sig i generella termer om olika kvoteringssystem var dock i allmänhet positiva. ”Det har varit bra. Det har lett till att kvinnor fått positioner, vilket gjort att den kulturella skepsisen har kunnat brytas” (RGM).

Det förekom även kommentarer om regeringens nomineringssystem när man tillsätter ledamöter i utredningar m.m. ”Det är ett tillfälle då det brister. Partierna blir ombedda att föreslå två namn. Principen är bra, det finns ett samhällsbehov. Problemet är att regeringen sedan väljer själv. Det kan leda till att den som är mest lämpad och kunnig väljs bort. Regeringen kan utnyttja systemet till att välja bort en person som man av någon anledning inte vill ha med. Resultatet blir alltså att det är regeringen och inte partierna som väljer” (RGM).

Kommentarer

Det är svårt att ta upp frågor om förekomsten av negativ särbehandling på grund av kön, kränkning och diskriminering. Det handlar om känsliga uppgifter som man ogärna talar om och än mindre förmedlar vidare. Vid något tillfälle stängdes följaktligen vår inspelningsapparat av i samband med detta moment i intervjuundersökningen. Flera av respondenterna bad om extra tid för att fundera, andra sänkte sin röst märkbart för att markera problemområdets känsliga natur. Några föreföll besvärade av frågan. Flera av respondenterna framhöll också problemet med att bestämma på vilken nivå man ska lägga svaret och svårigheterna att identifiera vad som är kränkande och diskriminering. Andra kom osökt in på frågor om numerär, kvantitativ jämställdhet.

Självfallet finns det olika grader av sådant som skulle kunna beskrivas som kränkande särbehandling. Det kan röra sig om allt från rena trakasserier till mer harmlösa yttringar, som dock kan upplevas kränkande om de upprepas

eller ingår i ett mönster. Ingen av respondenterna ansåg sig själv ha utsatts för trakasserier på grund av kön och få kunde ge ett konkret exempel på att något sådant ägt rum i riksdagen. Flera kunde dock efter betänketid ge exempel på andra former av negativ särbehandling, kränkning och diskriminering. Flera kunde t.ex. komma ihåg situationer när ordföranden glömmer bort kvinnliga ledamöters namn, att talarordningen frångås på kvinnors bekostnad och att ledamöter ibland "platsas". Att härskartekniker förekommer och att de utövas av både män och kvinnor bekräftades av flera liksom att sådant framför allt förekommer i kammaren. Många menade även att de problem med bristande jämställdhet som kan finnas främst kan förläggas till partierna och i viss utsträckning till kammaren, däremot inte i nämnvärd grad till utskotten.

Här kan vi notera en påtaglig skillnad i förhållande till det som låg bakom att riksdagen intensifierade sitt interna jämställdhetsarbete. En framträdande uppfattning den gången var att en stor del av problemen fanns i utskotten och särskilt i samband med utskottssammanträden. Man ansåg att ledarskapet där borde stå i centrum och att insatser borde riktas mot utskottspresidierna. Vad denna problembild byggde på – bortsett från några enstaka och uppmärksammade händelser – är svårt att veta. Bilden bekräftas inte i vår studie och för övrigt knappast heller i 2005 års intervjuer, även om företeelsen att ledande personer inte minns kvinnors namn kanske främst förekommer i samband med utskottsaktiviteter. En förklaring till att bilden av utskotten är mer positiv enligt dessa rapporter kan vara att utskottssammanträdet är formellt till sin karaktär och inte ger utrymme för så mycket av "negativa beteenden". Självfallet kan det också – av många skäl – verkligen ha blivit bättre under de senaste valperioderna.

Som framgått på ett antal ställen i rapporten anser flera respondenter att det blivit mycket bättre även om en del återstår att göra. Situationen i riksdagen anses dessutom mycket bättre än på många andra ställen utanför riksdagen. I jämförelse med den föregående intervjustudien förefaller riksdagsledamöterna vara mer positivt inställda till jämställdheten i riksdagen.

I de avslutande kommentarerna försöker vi finna en förklaring till dessa resultat.

8 Bör riksdagen arbeta med jämställdhetsfrågorna?

Vi ställde en avslutande fråga om riksdagen bör fortsätta att arbeta aktivt för jämställdhet. Responderna fick också möjlighet att utveckla sina tankegångar om detta och i förekommande fall lämna förslag om hur ett fortsatt arbete skulle kunna bedrivas. Med insikt om att efterfrågan på ett aktivt jämställdhetsarbete av somliga kan ses som uttryck för politisk korrekthet ställde vi också frågan om det alls är möjligt för en riksdagsledamot att framföra åsikten att jämställdhetsarbete inte är viktigt och intressant.

Flertalet sade reservationslöst ja till fortsatt jämställdhetsarbete ...

De allra flesta, kvinnor som män och ledamöter från alla partier, var av uppfattningen att riksdagen bör engagera sig i detta. Ett antal mera reservationslösa svar löd: ”Ja” (AK)! ”Ja, absolut. Det är viktigt och det är bra att man nu följer upp med intervjuer under skilda perioder. Detta ska genomsyra allt arbete” (AM). ”Det är självklart viktigt” (AK). ”Riksdagen ska absolut arbeta aktivt med jämställdhet; det är självklart med hänsyn till riksdagens viktiga roll. Det är viktiga frågor som måste diskuteras” (RGM). ”Ja, självklart. Riksdagen är en plats som ska präglas av demokrati, både inåt och utåt. Det är viktigt därför att jämställdhet är en så stor demokratifråga” (RGK). ”Ja, det är ett arbete som aldrig tar slut. Man måste hela tiden påminna om vissa saker” (RGK). ”Riksdagen bör absolut arbeta med jämställdhetsfrågorna. Inget är självgående. Om man inte gör något tar starka traditionella strukturer över. Det blir risk för återfall och tillbakagång till gammalt beteende. Ett aktivt arbete har absolut betydelse” (AM). ”Ja, därför att inget är så bra att det inte kan bli bättre, det är mitt mått. Allt kan göras bättre. Frågan måste hållas levande” (RGM). ”Ja, alltid mer! Det finns ju alltid en risk att när anslag och så blir mindre, så får just jämställdhet ge vika och prioriteras bort” (RGK). ”Ja, absolut. Det tycker jag är jätteviktigt” (RGM). ”Riksdagen ska vara ledande. Man ska vara ledande i frågorna för att riksdagen sätter standarden för övriga samhället” (AM). ”Man måste hela tiden jobba med jämställdhet. Nya ledamöter väljs in och måste uppmärksammas på detta” (RGK). ”Ja, jag ser inget alternativ till det. Arbetar man inte aktivt så faller man tillbaka direkt i de strukturer som formar oss” (RGM).

En ledamot tillade att arbetet kunde förbättras: ”Ja, absolut. Riksdagen ska absolut arbeta för jämställdhet. Men det kanske är så att det interna arbetet skulle vara lite tuffare och lite mer provocerande” (AK).

... men några var mer tveksamma ...

”Riksdagen bör kunna arbeta med jämställdhet precis som man arbetar med allt annat. Om det kommer indikationer på att det finns missförhållanden kan

det också finnas anledning att dyka ned och utreda vad det beror på, men givetvis finns det en gräns för resurserna” (AM). ”Jag vet faktiskt inte. Jag tror nog inte det. För att det är i partierna som människorna finns, inte i riksdagen som sådan. Riksdagen ska vara en neutral process” (AK).

... och styrs svaret av politisk korrekthet ...

På frågan om området kan vara färgat av politisk korrekthet lydde några svar: ”Det kan givetvis finnas ett moment av politisk korrekthet i detta” (RGM). ”Säkerligen anser somliga att det är politiskt korrekt” (RGM). ”Verbalt måste man säga ja, även om man inte menar det. Det är politiskt korrekt att säga att det är viktigt” (RGK).

En ledamot gav uttryck för den åsikt som han ansåg skulle vara förväntad om frågan hade ställts offentligt. ”Om man hade frågat mig som privatperson skulle jag säga att det inte är nödvändigt. Det är viktigt att det finns ett problem att lösa innan man ger sig på det. Men om jag ser det lite större och frågar mig vad jag skulle svara en journalist skulle det nog vara lite uppförbacke att säga att det är ointressant” (AM).

Det fanns även de som slog ifrån sig inför tanken att engagemanget inte skulle vara ärligt menat: ”Det är i så fall andra som får tycka” (AM). ”Nej, det kommer nog inifrån de flesta” (AM). ”Den som tänker att det bara är politiskt korrekt anser i själva verket att det inte behövs och att frågan inte är viktig” (RGK). ”Det vore ju egentligen ett politiskt självmord att svara nej på den frågan” (RGK).

... och kan det skilja mellan ord och gärning?

En återkommande reflektion var skillnaden mellan ord och gärning i fråga om jämställdhet. ”När tankar ska omsättas i verklighet kan det finnas de som svävar” (RGM).

En kvinna med många års erfarenhet av riksdagen ansåg att ”Man måste ruska om oss lite grand och fråga ’ni snackar så himla fint om jämställdhet, men hur ser det ut egentligen?’” (AK)?

Förslag om konkreta åtgärder för ökad jämställdhet

Några konkreta förslag om åtgärder framfördes. ”Man ska våga bjuda in kontroversiella talare till frukostmöten. Det är viktigt att bredda tänkandet, att få nya impulser” (AK). ”Man skulle kunna erbjuda partierna professionell hjälp med värderingsövningar” (RGM). ”Kammarkansliet bör uppmärksamma när enbart män är anmälda till en viss debatt och göra ett påpekande om saken” (RGM).

Ytterligare förslag lämnades. ”Om man observerar något som inte är ok måste man reagera. Möjligen kan det behövas nya analysverktyg” (AM). ”Frågan ska hållas levande. Det är bra med benämningar som ’Kvinnorummet’ och att kunna referera till konstnärinnan som skapat vävnaden i plenisalen” (RGM). ”Det kan vara bra med samtalsgrupper och dialog” (AK).

En kvinna med många år i riksdagen sade: ”Man måste prata och påminna om de här frågorna. Aldrig tysta samtalet. Om något händer måste man ta tag i det på en gång och tala både med den som blivit kränkt och med den som påstås ha kränkts. Men det behövs inte mer av utbildning, utredning och program” (RGK).

... och synpunkter på sammansättningen av talmannens referensgrupp

I detta sammanhang framfördes också synpunkter på sammansättningen av talmannens referensgrupp för jämställdhetsfrågor (sedan intervjuaren på fråga från respondenten upplyst om saken): ”Det är inte riktigt ok att ha en grupp som bara består av kvinnor som leder jämställdhetsarbetet, även om kvinnorna är bra och insatta i frågorna. Det räcker inte. Partierna får acceptera att man inte väljer deras första namn vid nomineringen” (RGK).

Partierna bör ha förstahandsansvaret ...

Vi ställde också frågan om vem som i första hand bör ha ansvar för att det bedrivs ett aktivt arbete.

Många ansåg att det i första hand är partiernas ansvar, men det framfördes också att partiernas ansvar inte utesluter andra ansvariga. ”Partierna ska absolut ha ansvar för detta. De har ett jättestort ansvar för att riva upp gamla maktstrukturer” (RGM). ”Ja, det är partierna som ska ha huvudansvaret för det” (AK). ”I första hand är det partiernas ansvar” (AM). ”Det är i högsta grad partierna som ska ta ansvar. Man måste göra sig en egen bild. Det gäller särskilt samtalsgrupper och dialog. Om man ser strukturer och mönster i stort kan det återverka på de egna partierna” (AK). ”Ansvaret måste i första hand ligga på partigruppen. Det är viktigt hur partiet organiserar sitt arbete och att det finns system för uppföljning” (RGK). ”Ja, partierna ska ta ett större ansvar för arbetet med jämställdhet i riksdagen, men det måste föras en dialog mellan alla inblandade parter, annars kommer det inte att hända något” (RGK). ”Partierna borde ta ett större ansvar för jämställdheten i riksdagen, men jag tror att de har svårare för det” (AM).

... vilket inte utesluter ansvar för andra

”Partierna själva styr inte över allt, både riksdagen som sådan och partierna bör kunna arbeta med detta” (AM). ”Det ena utesluter inte det andra. Det måste pågå ett arbete i alla organisationer för att förbättra alla typer av relationer” (AK). ”Även partierna ska självklart ha ett ansvar men det är nog bra att talmannen och riksdagsstyrelsen är huvudmän” (AM). ”Självklart ska partierna arbeta med detta, men det räcker inte” (RGK). ”I och för sig tycker jag att varje parti måste ta ett eget ansvar för jämställdheten och det interna arbetet. Men det behöver ju alltid finnas en koppling till ett nav, eller till någon som håller samman arbetet” (RGK). ”Jag tycker att vi ska hjälpas åt. Man ska göra det här arbetet tillsammans. Det är ett samspel mellan riksdagen och partierna” (RGM).

Kommentarer

Partiernas ansvar har hela tiden ansetts självklart, men det har inte ansetts utesluta annat aktivt jämställdhetsarbete. Den skrivelse som Socialdemokraterna i riksdagen lämnade till riksdagsstyrelsen 2003 och som låg bakom att arbetet intensifierades framhöll särskilt partigruppernas ansvar, men partiet ansåg att även riksdagen som sådan och Riksdagsförvaltningen borde ha uppgifter på området.

Inom ramen för denna studie har det inte gjorts någon undersökning av om och i vilken mån arbete faktiskt utförs på detta område av partierna i riksdagen. En granskning av den saken får anses ligga vid sidan av det jämställdhetsarbete som riksdagsstyrelsen ställt sig bakom. Detta utesluter givetvis inte att en sådan undersökning kunde vara av stort intresse, men det ser vi närmast som en uppgift för forskningen.

Sammanfattningsvis tycker vi att intervjuerna ger ett ganska starkt stöd för att riksdagen som sådan bör fortsätta att arbeta aktivt med jämställdhetsfrågorna, vilket det också finns stöd för genom tidigare riksdagsbeslut. Vi konstaterar samtidigt att det är riksdagsstyrelsen som mera konkret får ta ställning till denna fråga. I juni 2011 ställde sig styrelsen bakom ett fortsatt arbete enligt en handlingsplan för valperioden 2010–2014.

9 Slutdiskussion

Den allmänna bilden

De flesta av de riksdagsledamöter som intervjuats hade begränsade kunskaper om riksdagens jämställdhetsarbete. Kunskaperna om detta var bättre bland dem som hade lång tid i riksdagen bakom sig. Mycket konkurrerar dock om uppmärksamheten, och de som engagerade sig var ofta också de som redan var intresserade. Cirka en tredjedel av de intervjuade hade någon gång besökt ett frukostmöte som talmannens referensgrupp arrangerar. Vi kan i sammanhanget notera att mötena hade 220 unika deltagare under valperioden 2006–2010. Man såg positivt på att riksdagen arbetar med dessa frågor. Flertalet sade reservationslöst ja till fortsatt jämställdhetsarbete i riksdagen. Några betonade dock att detta arbete främst ska bedrivas i och av partierna, även om partiernas ansvar inte utesluter andra aktörer. Vikten av kontinuerligt och långsiktigt arbete underströks dock av de flesta.

Liksom 2005 gav intervjuerna uttryck för en förhållandevis positiv syn på jämställdheten i riksdagen i allmänhet, och bilden var totalt sett ännu ljusare än den gången. Det framträdde särskilt tydligt när de som intervjuades jämförde med äldre tider och med förhållandena i omvärlden. Svaren tydde dock på att det fortfarande fanns vissa brister.

När frågan ställdes om vad som ger makt och inflytande i riksdagen framkom inte att könstillhörigheten i sig skulle ha någon betydelse. I stället framhölls faktorer som kunnsighet och kompetens, kommunikationsförmåga, kontakter och nätverk. Även erfarenhet och långvarigt politiskt engagemang – särskilt från riksdagen – värderades högt i detta sammanhang. Omvänt ansågs det vara svårare att få inflytande för den som är ny i riksdagen eller som saknar kontaktnäten. Detsamma gäller den som är alltför individualistisk eller alltför ihärdigt driver egna hjärtefrågor. Åsikten att det läggs för stor vikt vid antalet år i riksdagen, den s.k. anciennitetsprincipen, framträdde inte alls lika starkt nu som i 2005 års intervjuer.

När frågan direkt inriktades på skillnader mellan kvinnors och mäns tillgång till makt och inflytande blev bilden i viss mån en annan. Flera respondenter ansåg att männen har större makt. Det tydligaste exemplet var att männen ansågs dominera på de tunga posterna i riksdagen där kvinnor alltför sågs som underrepresenterade. I resonemangen om detta framkom även tankar om den formella och informella rangordningen mellan utskotten.

Några av respondenterna ansåg att det är svårare att vara kvinna i riksdagen. Man pekade på att det kan vara problematiskt att förena riksdagsuppdraget med ansvar för hem och familj, särskilt som kraven i riksdagen är höga och politik tar tid. På fråga om detta svarade några att samhällets strukturer slår igenom, t.ex. att män i större utsträckning än kvinnor uppfattas som ledare. Män samverkar i det tysta, medan kvinnor är dåliga på att stödja varandra utan i stället bär upp männen. Det fanns även de som ansåg att det i själva

verket är kvinnor som dominerar och att de är minst lika bra på härskartekniker. Andra nyanserade bilden medan somliga inte kunde identifiera några hinder alls.

På frågan om det förekommer kränkande särbehandling i riksdagen på grund av kön svarade flera i generella termer: Riksdagen som arbetsplats skiljer sig inte från andra ställen. Om kränkningar och diskriminering förekommer på andra arbetsplatser kan man utgå från att det också förekommer i riksdagen. När frågan i stället inriktades på enskildheter gavs dock relativt få exempel. Det stora flertalet ledamöter svarade med ett rakt nej på frågan om de själva blivit utsatta för kränkande behandling, och detta oberoende av vad som skulle ligga bakom. Det var också få som kunde ge exempel på att andra ledamöter utsatts. Vad som ändå nämndes var att det inte är helt ovanligt att en utskottsordförande glömmer kvinnliga ledamöters namn eller frångår talarlistan. Den allvarligaste kritiken avsåg situationer i samband med kammardebatter där kvinnor ansågs mer utsatta än män. Kritiken avsåg i allmänhet manliga politiker på toppnivå.

Några särskilda frågor

En iakttagelse är att problemet att förena det politiska uppdraget med ansvaret för hem och familj inte alls framträdde lika starkt i dessa intervjuer som 2005. Den gången var det många ledamöter som spontant tog upp svårigheterna med att förena ledamotsuppdraget med familj och föräldraskap. Riksdagsuppdraget beskrevs som ett familjeåtagande på det sättet att en positiv inställning hos familjen sågs som avgörande för att det över huvud taget skulle vara möjligt att fullgöra uppdraget som ledamot. Vi kan spekulera om anledningen. Möjligen är det så att det i vår intervjugrupp om 19 personer fanns få ledamöter med småbarn eller barn i skolåldern. Detta motsägs dock av att det förra gången kom fram tankar på detta tema även hos äldre ledamöter. Det kan givetvis också vara så att detta faktiskt upplevs som ett mindre problem i dag med fasta voringstider, en plenifri vecka i månaden och ökad hänsyn till skollov m.m.

Skillnader i åsikter mellan kvinnor och män, äldre och yngre och mellan de politiska blocken

Bland de mer kritiska rösterna återfanns företrädesvis kvinnliga ledamöter. Ledamöterna i det rödgröna blocket hade överlag en något mer kritisk hållning. Bland dem fanns samtidigt fler med lång tid i riksdagen bakom sig. Över huvud taget tycker vi oss se inslag av generationsskillnader i svaren.

Möjliga förklaringar

Frågan är hur dessa resultat ska förstås. Vi har i minnet den ganska mörka bild av situationen som framträdde i en tidningsenkät 2004 då mer än 60 procent av de kvinnliga ledamöterna sade sig ha blivit utsatta för kränkande särbehandling i riksdagen. Den bilden kontrasterade i viss mån mot den positiva hållning som intervjuerna 2005 gav uttryck för. I den förra rapporten fördes ett resonemang

om detta. Fanns det skäl att vara skeptisk till vårt mer positiva resultat? Man kunde t.ex. föreställa sig en ovilja eller tveksamhet hos de intervjuade att tala om känsliga saker. Likaså kunde man tänka sig att det fanns en strävan att uttrycka en politiskt korrekt hållning i jämställdhetsfrågorna. Intervjuerna erbjöd inte heller samma totala anonymitet som tidningsenkäten.

Även denna gång kan det finnas skäl till skärskådning. Är det något som tappats eller förbisetts i de genomförda intervjuerna? Vi anser dock att intervjuerna även nu har genomsyrats av eftertänksamhet och en prövande inställning hos respondenterna. Ibland har den intervjuade tyckt att frågorna varit svåra att svara på. I de mest känsliga delarna som avser förekomsten av kränkande särbehandling har vi på motsvarande sätt som förra gången uppfattat att vi, ibland efter att den intervjuade funderat ett tag, fått raka och ärliga svar. Det har dock företrädesvis handlat om situationer som inte utspelats i det tysta utan i samband med kammardebatter och utskottssammanträden. Frågan är alltså om situationen verkligen förbättrats ytterligare jämfört med 2005.

Vi kan i sammanhanget konstatera att det är ledamöter med längre tid i riksdagen som nu är mer negativa. Redan i den förra rapporten framfördes att det säkert krävs en hel del tid i riksdagen för att man ska kunna iaktta och förstå eventuella mönster och strukturer. Med det antagandet skulle ledamöter med längre tid i riksdagen ha bättre förutsättningar att göra riktiga bedömningar av sakernas tillstånd. Flera av dem som intervjuades 2010 var förhållandevis nya i riksdagen, även om de vid tidpunkten för intervjuerna hade avverkat nästan hela den fyraåriga valperioden. De skulle därmed ännu inte ha fått den erfarenhet som kan behövas för att göra sig en samlad bild av dessa frågor

Vår åsikt är dock att de äldres uppfattning inte ska ges företräde vid tolkningen av hur det förhåller sig i dag. Deras generella bild kan mycket väl vara färgad av hur det såg ut tidigare. För den som överblickar en längre tidsperiod blir det naturligare att tala i termer av strukturer och mönster. Några bär dessutom på minnen som inte är alltigenom positiva. Den som kommer ny till riksdagen utan kunskaper om det förflutna behöver inte ha skäl att räkna med att han eller hon ska mötas av denna typ av problem. Samtidigt ska man uppmärksamma att det är de äldre ledamöterna som har förutsättningar att se utvecklingen. Och när de gör det konstaterar de att det är bättre nu än förr.

En annan iakttagelse är att partisammansättningen bland de intervjuade och i riksdagen i stort är en annan än den två mandatperioder tidigare. Den ideologiska förskjutning som detta innebär kan påverka synsätt, problemformuleringar och retorik, vilket kan få konsekvenser för resultatet. Över huvud taget talar respondenterna i denna intervjuomgång i betydligt lägre grad än 2005 i termer av strukturer, system och mönster. Ett begrepp som könsmaktsordning förekommer knappast alls. De eventuella problem och brister som man pekar på avser ofta beteenden hos enskilda individer, även om man ibland lägger till att beteendet är ett tecken på bristande jämställdhet inom partiet i fråga. De återkommande kommentarerna om det strukturella problem

som består i att männen fortfarande dominerar på de tunga posterna kommer företrädesvis från äldre ledamöter i det rödgröna blocket.

Möjligen ska intervjuerna också förstås i ljuset av jämställdhetsfrågan i förhållande till politiken i stort. Det brukar sägas att varje politisk fråga har sin konjunktur. Om det ligger någon sanning i det påståendet kan vi konstatera att den "boom" för jämställdhetspolitiken som pågick under 1990-talet och fram till mitten av 00-talet i någon mån tycks ha ebbat ut. Under denna period började flera partier i allt större utsträckning tala om könsmaktsordning, strukturellt kvinnoförtryck och feminism. Ett feministiskt parti bildades. När det t.ex. gäller kvinnorepresentationen i bolagsstyrelser hotade vissa partier under dessa år med att introducera kvotering om inte den skeva balansen korrigerades. Själva problemformuleringen, t.ex. att se enskilda händelser som uttryck för strukturella problem, blev viktig för att hålla debatten levande. Vi konstaterar att frågorna om kvinnorepresentation, våld mot kvinnor, könsdiskriminerande löneskillnader m.m. nog inte var lika heta när vi gjorde våra intervjuer 2010 som under dessa tidigare år. Om bilden dessutom är att alla är "för" jämställdhet och att alla – mer eller mindre – bekänner sig som "feminister" minskar den politiska sprängkraften. När det inte längre finns någon given motståndare förlorar den politiska debatten lite av sin livsnerv. Jämställdhet blir helt enkelt lite tråkigt.

Något behöver hända för att en fråga ska få ny glöd. Ett exempel kan hämtas från 1991, då andelen kvinnliga riksdagsledamöter sjönk med drygt 4 procentenheter, från 38 till 34 procent. Nedgången var den första i riksdagens historia, och den resulterade bl.a. i att nätverket Stödstrumporna hotade med att bilda ett kvinnoparti om partierna inte förbättrade sin representation av kvinnor på partilistorna. Socialdemokraterna kontrade med att introducera principen om varannan damernas, och flera partier rekommenderade sina partidistrikt att öka andelen kvinnor på listorna. Vid det efterföljande valet 1994 steg kvinnorepresentationen till 41 procent, då den högsta nivån någonsin i ett nationellt parlament. Poängen är att konflikter som dessa – såväl i riksdagen som utanför – manar till handling som kan leda till förändring.

Om vi mer ser till enskildheter kan vi konstatera att de händelser som i viss mån låg till grund för det intensifierade jämställdhetsarbetet i riksdagen inträffade i början av 00-talet, dvs. nästan tio år innan intervjuerna gjordes. Inga nya brett uppmärksammade incidenter av detta eller liknande slag hade inträffat på lång tid. Det är väl känt att negativa händelser – paradoxalt nog – kan ge ny kraft och skjuts åt ideologiskt utvecklingsarbete. I de intervjuer som låg till grund för 2005 års rapport gjordes en hel del hänvisningar till den tidens tongivande och färgstarka politiker, framför allt statsminister Göran Persson, och situationer runt omkring honom. Vid tiden för 2010 års intervjuer kunde vi inte på motsvarande sätt identifiera några politiker eller händelser "på allas läppar". Ett större lugn verkade råda i detta avseende.

Man kan också föreställa sig att det i riksdagen finns en vaksamhet mot missförhållanden av skilda slag. Politiker är tränade i att göra iakttagelser och att reagera om något uppfattas som fel eller olämpligt. "Här passar man sig

helt enkelt för att bete sig illa”, som någon ledamot uttryckt det. Kanske gäller denna försiktighet alldeles särskilt beteenden som kan uppfattas som utslag av dålig kvinnosyn. Ett mer positivt sätt att beskriva saken är att det nu finns en större medvetenhet om frågorna och att denna medvetenhet bidrar till ett generellt bättre och mer positivt arbetsklimat.

Vad särskilt gäller riksdagen kan vi konstatera att andelen kvinnor var rekordhög – 47,3 procent i inledningen av valperioden 2006–2010. Nästan hälften av utskotten hade en kvinna som ordförande vid tiden för intervjuerna. Redan detta att verka i en miljö som är numerärt jämställd i bemärkelsen att vardera könet är representerat med minst 40 procent kan i sig ha positiv betydelse. Att vara kvinna i riksdagen är därmed inte längre liktydigt med att vara ett undantag eller att tillhöra en utpräglad minoritet. Det kan i sammanhanget noteras att detta är en ovanlighet i arbetslivet där bara ett fåtal av de största yrkena har jämn könsfördelning. I riksdagen i dag verkar kvinnor och män sida vid sida i formellt sett likvärdiga positioner och med lika ersättning för uppdraget. Det behöver inte som på många andra ställen i samhällslivet finnas en negativ förväntan hos kvinnor att de ska bli utsatta för negativ särbehandling.

Kanske ligger dock den viktigaste förklaringen i att det är en ny generation ledamöter som intervjuats. I den förra intervjuomgången deltog flera ledamöter födda på 1930- och 40-talen med många år i riksdagen bakom sig. De hade upplevt hur riksdagen förändrats från en klart mansdominerad institution till ett numerärt sett ganska jämställt parlament. Kvinnornas successiva inträde hade självfallet inte i alla delar gått helt smärtfritt. Många av de intervjuade vittnade om tidigare negativa händelser. Deras omdöme och slutsatser om den tid som studien avsåg kan ha varit färgade av detta. Merparten av de ledamöter som nu har intervjuats har inga egna erfarenheter av den äldre tiden. En helt mansdominerad riksdag hör till en avlägsen tid. Dessa yngre ledamöter är uppvuxna under de senaste decennierna i ett annat och mer jämställt samhälle, i det land som i dag anses som ett av de mest jämställda i världen. Kvinnor är representerade i alla delar av politiken och finns även i toppositioner. Den kvantitativt sett jämställda riksdagen kan ha kommit att uppfattas som en normalitet. Det skulle därmed inte främst vara genom förbättringar i riksdagen som man närmar sig målet om ett helt jämställt samhälle.

Slutsats

Kort och kärnfullt kan vi uttrycka det så att det inte finns något stort tryck i riksdagen i frågorna i dag. Samtidigt konstaterar vi att det stora flertalet av de intervjuade ansåg att man bör arbeta aktivt med frågorna. Ett skäl är man inte får slå sig till ro och utgå från att utvecklingen rullar på i en bestämd och önskvärd riktning. Som vi redan konstaterat har t.ex. andelen kvinnor i riksdagen och i utskottspresidierna sjunkit under den mandatperiod som löper nu. Detta ser även vi som ett skäl att fortsätta arbetet med jämställdhetsfrågorna, inte minst i insikt om att saker snabbt kan förändras – dessvärre inte bara till det bättre.